



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Ghid privind jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

Terorism

Actualizat la 31 august 2021

Elaborat în cadrul Grefei. Nu obligă Curtea.



Invităm editorii sau organizațiile care doresc să traducă și/sau să reproducă integral sau parțial acest ghid, în format tipărit sau electronic (web), să contacteze < publishing@echr.coe.int > pentru a se informa cu privire la procedura de autorizare.

Textul original al acestui ghid este redactat în limba franceză. Acesta este actualizat periodic. Prezenta actualizare a fost finalizată la 31 august 2021. Poate suferi modificări de formă.

Ghidurile privind jurisprudența pot fi descărcate de la adresa www.echr.coe.int (Jurisprudență – Analiză jurisprudențială – Ghiduri privind jurisprudența). Pentru informații actualizate despre publicații, vă rugăm să accesați contul de twitter al Curții: https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România.

© Consiliul Europei / Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2021

Cuprins

În atenția cititorilor.....	5
Introducere.....	6
I. Măsurile de supraveghere de către serviciile de securitate.....	6
A. Stabilirea ingerinței.....	6
B. Ingerința este prevăzută de lege?.....	7
C. Urmărește ingerința un scop legitim?	7
D. Ingerința este necesară într-o societate democratică?.....	8
II. Trecerea de la stadiul de informare la stadiul de acțiune.....	9
A. Jurisdicția extraterritorială a statelor.....	9
B. Obligația pozitivă de a proteja populația împotriva amenințărilor teroriste	10
C. Recurgerea la forța letală de către agenții statului	11
1. Chestiuni referitoare la probă.....	11
2. Obligațiile statului în ceea ce privește folosirea forței letale de către agenții săi	12
a. Cadru juridic.....	13
b. Formarea și selecția agenților statului	13
c. Pregătirea operațiunii	13
d. Controlul operațiunii	14
D. Interdicția relor tratamente.....	14
E. Arestarea și plasarea în detenție a teroriștilor sau a persoanelor bănuite de terorism.....	16
1. „Stop and search”	16
2. Detenția și „bănuielile întemeiate”	17
3. Arestarea preventivă	17
4. Detenția incommunicado	18
5. Garanții pentru persoanele private de libertate.....	19
III. Derularea procedurii penale.....	20
A. Natura infracțiunilor	20
1. Clasificarea și sfera de aplicare a pedepselor și a sancțiunilor	20
2. Interacțiunea cu alte articole din Convenție	20
a. Art. 9	21
b. Art. 10	22
c. Art. 11.....	23
B. Dreptul la un proces echitabil.....	24
1. Calitatea instanțelor.....	24
2. Probe obținute cu încălcarea dreptului intern și a Convenției	25
3. Probe aflate sub incidența secretului și ședințe cu ușile închise.....	26
4. Dreptul de acces la avocat pe durata arestării preventive	27
IV. Diverse măsuri adoptate împotriva terorismului.....	28
A. Interdicția de părăsire a domiciliului	28
B. Confiscarea bunurilor.....	29
C. Retragerea unei licențe de difuzare.....	30

D. Dizolvarea partidelor politice	31
E. Interdicția de a ieși de pe teritoriu.....	32
F. Retragera cetățeniei.....	33
G. Măsuri luate în cadrul unui sistem internațional de sancțiuni.....	34
H. Expulzări.....	36
V. Viața privată și de familie.....	37
1. Restituirea corpurilor unor prezumtivi teroriști pentru înhumare.....	37
2. Dreptul deținuților de a menține contacte cu familia	38
3. Reîntregirea familiei și interdicția de a intra pe teritoriul unui stat	39
VI. Derogări în caz de stare de urgență.....	40
Lista cauzelor citate	42

În atenția cititorilor

Prezentul ghid face parte din seria *Ghiduri privind jurisprudența*, publicată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea”, „Curtea Europeană” sau „Curtea de la Strasbourg”), cu scopul de a informa practicienii din domeniul dreptului cu privire la hotărârile și deciziile fundamentale pronunțate de aceasta. În situația de față, prezentul ghid analizează și rezumă jurisprudența referitoare la dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului („Convenția” sau „Convenția europeană”) aplicabile în materie de terorism. Acesta trebuie să fie citit împreună cu ghidurile privind jurisprudența elaborate pe articole, la care face trimitere în mod sistematic.

Jurisprudența citată a fost aleasă dintre hotărârile și deciziile de principiu, importante și/sau recente*.

Hotărârile și deciziile Curții soluționează nu numai cauzele cu judecarea cărora aceasta a fost sesizată, ci servesc, de asemenea, în mai mare măsură, la a clarifica, a proteja și a dezvolta normele Convenției; astfel, contribuie la respectarea, de către state, a angajamentelor pe care și le-au asumat în calitate de părți contractante [*Irlanda împotriva Regatului Unit*, pct. 154, și, recent, *Jeronovičs împotriva Letoniei* (MC), pct. 109].

Sistemul instituit de Convenție are ca finalitate să soluționeze, în interesul general, probleme care țin de ordinea publică, ridicând standardele de protecție a drepturilor omului și extinzând jurisprudența din acest domeniu la întreaga comunitate a statelor părți la Convenție [*Konstantin Markin împotriva Rusiei*(MC), pct. 89].

Astfel, Curtea a subliniat rolul Convenției ca „instrument constituțional al ordinii publice europene” în domeniul drepturilor omului [*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (MC), pct. 156 și mai recent, *N.D. și N.T. împotriva Spaniei* (MC), pct. 110].

* Jurisprudența citată poate fi într-una din cele două limbi oficiale sau în ambele (franceză și engleză) ale Curții și ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului. Dacă nu se specifică altfel după denumirea cauzei, referința citată este cea a unei hotărâri pe fond, pronunțate de o Cameră a Curții. Mențiunea „(dec.)” se referă la o decizie a Curții, iar mențiunea „(MC)” indică faptul că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră. Hotărârile pronunțate de o Cameră care nu sunt definitive la data prezentei actualizări sunt marcate cu un asterisc (*).

Introducere

1. Chiar de la prima sa hotărâre *Lawless împotriva Irlandei (nr. 1)*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului („Curtea”) a avut ocazia să soluționeze numeroase cauze referitoare la terorism.
2. Textul de față rezumă jurisprudența urmând toate etapele unei operațiuni antiteroriste, de la supraveghere până la represiune, trecând prin faza audierii.

I. Măsurile de supraveghere de către serviciile de securitate

Art. 8 din Convenție

- „1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.
2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora. “

3. Având în vedere structura acestei dispoziții, un reclamant care denunță încălcarea art. 8 trebuie mai întâi să demonstreze că plângerea sa vizează unul dintre interesele protejate de dreptul la respectarea vieții private, a vieții de familie, a domiciliului și/sau a corespondenței. Referitor la măsurile de supraveghere, această sarcină este relativ ușoară. Deși sfera art. 8 nu este nelimitată, în principiu, Curtea îi definește domeniul de aplicare în mod destul de amplu (*Uzun împotriva Germaniei*, pct. 43).
4. Odată stabilit că o măsură de supraveghere intră sub incidența art. 8, Curtea trebuie să examineze dacă măsura sau măsurile contestate au cauzat o ingerință în exercitarea dreptului persoanelor în cauză protejat de art. 8 sau dacă este vorba în acest caz de obligațiile pozitive ale statului contractant. Într-adevăr, al doilea paragraf al art. 8 enunță condițiile în care este admisă ingerința autorităților în exercitarea dreptului protejat; o asemenea ingerință trebuie să urmărească un scop legitim și să fie „prevăzută de lege” și „necesară într-o societate democratică”.

A. Stabilirea ingerinței

5. Odată cu dezvoltarea noilor tehnologii, măsurile de supraveghere au luat diferite forme. Măsurile respective sunt considerate aproape întotdeauna de Curte ca ingerințe, deși având grade de gravitate diferită, în exercitarea dreptului la respectarea vieții private, a domiciliului sau a corespondenței al persoanelor care făcuseră obiectul acestora.
6. În acest context, interceptarea comunicărilor [*Amann împotriva Elveției* (MC) și *Kennedy împotriva Regatului Unit*], limitarea secretului corespondenței, al trimiterilor poștale și al telecomunicațiilor (*Klass și alții împotriva Germaniei*), și supravegherea apelurilor telefonice inițiate din locuri profesionale (*Halford împotriva Regatului Unit*), poșta electronică și consultarea Internetului (*Copland împotriva Regatului Unit*), supravegherea folosirii sistemelor de mesagerie electronică [*Bărbulescu împotriva României* (MC)], instalarea de microfoane de către poliție într-un spațiu privat (*Allan împotriva Regatului Unit*), în cadrul unei informații judiciare (*Vetter împotriva Franței*), sonorizarea locurilor de detenție (*Wisse împotriva Franței*), utilizarea unui dispozitiv de ascultare instalat pe corpul unei persoane (*Heglas împotriva Republicii Cehe*), înregistrarea video a unui reclamant la postul de poliție și difuzarea acestei secvențe la televizor (*Khmel împotriva Rusiei*),

urmărirea prin GPS (*Uzun împotriva Germaniei*), păstrarea amprentelor digitale și a datelor ADN [*S. și Marper împotriva Regatului Unit* (MC)], precum și percheziția și ridicarea fișierelor electronice și a mesajelor electronice din sistemul informatic (*Sérvulo & Associados – Sociedade de Advogados, RL și alții împotriva Portugaliei*) sunt cazuri tipice de ingerință a autorităților în exercitarea de către reclamant și a dreptului protejat de art. 8 din Convenție.

7. În materie de măsuri de supraveghere secretă în cauza *Klass și alții împotriva Germaniei*, în care reclamantii (avocați și judecători) contestau compatibilitatea cu Convenția a unei legi care prevedea limitarea secretului corespondenței, al trimiterilor poștale și al telecomunicațiilor, Curtea a admis că o persoană poate, în anumite condiții, să se pretindă victima unei încălcări pe motivul simplei existențe a unor măsuri secrete sau a unei legislații care permite astfel de măsuri, fără a fi nevoie să demonstreze că acestea i-au fost efectiv aplicate. Altfel spus, conform principiilor enunțate în hotărârea respectivă, simplul risc este suficient pentru a se considera victimă în sensul Convenției.

8. În cauza *Kennedy împotriva Regatului Unit*, Curtea a dezvoltat această abordare apreciind că trebuie avute în vedere considerațiile speciale care justifică, în cauzele având ca obiect măsuri de supraveghere secretă, derogarea de la abordarea sa generală de a nega persoanelor fizice dreptul de a se plânge *in abstracto* de o anumită lege. Pentru a stabili dacă o persoană se poate plânge de o ingerință ca urmare a simplei existențe a unei legislații care permite măsuri de supraveghere secretă, Curtea trebuie să ia în considerare existența unor eventuale căi de atac interne, dar și riscul ca măsurile de supraveghere secretă să fi fost aplicate persoanei respective. Curtea a considerat că, atunci când nu există o posibilitate de a contesta aplicarea unor măsuri de supraveghere secretă la nivel intern, nu sunt nejustificate suspiciunile și temerile populației cu privire la modul abuziv în care pot fi folosite atribuțiile de supraveghere secretă. Într-o asemenea ipoteză, este necesar un control sporit din partea sa, chiar dacă, în practică, riscul de supraveghere nu este mare (*Kennedy împotriva Regatului Unit*, pct. 124).

9. În cauza *Roman Zakharov împotriva Rusiei* (MC), Curtea a concluzionat că abordarea definită în cauza *Kennedy* îi oferă flexibilitatea necesară pentru a soluționa toate tipurile de situații care puteau apărea în materie de supraveghere secretă, având în vedere particularitățile sistemelor juridice ale statelor membre, și anume căile de atac existente și situația personală a fiecărui reclamant [*Roman Zakharov împotriva Rusiei* (MC), pct. 172]. Așadar, un reclamant se poate pretinde victimă a unei încălcări a Convenției dacă intră în domeniul de aplicare a legislației care autorizează măsuri de supraveghere secretă (pentru că respectivul aparține unui grup de persoane vizate de această legislație sau pentru că aceasta se aplică tuturor) și dacă nu dispune de nicio cale de atac pentru a contesta supravegherea secretă. Mai mult, chiar dacă există căi de atac, un reclamant se poate totuși pretinde victimă, datorită simplei existențe a măsurilor secrete sau a legislației care le autorizează, dacă poate demonstra că, în considerarea situației sale personale, este potențial expus riscului de a fi supus unor astfel de măsuri.

B. Ingerința este prevăzută de lege?

10. Din jurisprudența Curții reiese că ingerința în exercitarea de către o persoană a dreptului la respectarea drepturilor sale protejate prin art. 8 trebuie să fie „prevăzută de lege”. Pentru mai multe precizări, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 8¹.

C. Urmărește ingerința un scop legitim?

11. La art. 8 § 2 sunt enumerate scopurile legitime care pot justifica o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și de familie: trebuie să fie „necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și a libertăților altora”. În ceea ce

1. *Ghid privind art. 8 – Dreptul la respectarea vieții private și de familie.*

privește combaterea terorismului, ingerința este considerată de Curte ca urmărind un scop legitim în sensul acestei dispoziții, întrucât ține în același timp de apărarea securității naționale, de păstrarea ordinii publice și de protejarea drepturilor și libertăților altora (a se vedea, printre altele, *Klass și alții împotriva Germaniei*).

D. Ingerința este necesară într-o societate democratică?

12. Pentru a putea stabili dacă o ingerință este „necesară într-o societate democratică”, Curtea pune în balanță interesele în joc. În contextul terorismului, autoritățile naționale trebuie să demonstreze că au asigurat un echilibru just între exercitarea de către fiecare persoană a dreptului garantat la primul paragraf al art. 8 și necesitatea ca statul, dat fiind al doilea paragraf al dispoziției, să ia măsuri eficiente pentru a preveni terorismul (*Murray împotriva Regatului Unit*, pct. 91). Amploarea examinării caracterului „necesar într-o societate democratică” este descrisă în Ghidul de jurisprudență privind art. 8: Dreptul la respectarea vieții private și de familie².

2. *Ghid privind art. 8 – Dreptul la respectarea vieții private și de familie.*

II. Trecerea de la stadiul de informare la stadiul de acțiune

A. Jurisdicția extrateritorială a statelor

Art. 1 din Convenție

„Înaltele părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al [...] Convenției.”

13. Dacă jurisdicția unui stat parte la Convenție, în sensul art. 1 din Convenție, este în principiu limitată la teritoriul său, actele îndeplinite de acest stat sau care produc efecte în afara teritoriului său se pot transpune în anumite circumstanțe într-o exercitare a jurisdicției extrateritoriale [a se vedea, în special *Al-Skeini și alții împotriva Regatului Unit* (MC)]. Pentru mai multe precizări, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 1³.

14. Jurisprudența Curții arată că statele au, cu unele condiții, obligația de a coopera în anchetele transnaționale. În cauza sa *Güzelyurtlu și alții împotriva Ciprului și Turciei* (MC), Curtea a apreciat pentru prima dată că un stat membru, în speță Turcia, nu îndeplinește obligațiile care decurg din art. 2, sub aspect procedural, pentru că nu cooperase cu Ciprul și, în special, pentru că nu prezentase un răspuns motivat cererilor de extrădare pe care autoritățile cipriote le înaintaseră. În speță, întrucât decesul rudelor reclamanților avusese loc pe teritoriul controlat de Republica Cipru, aflat sub jurisdicția acesteia, guvernul turc a susținut că Turcia nu avea nicio „legătură jurisdicțională” cu victimele. Cu toate acestea, Curtea a considerat că exista o legătură jurisdicțională, din două motive. În primul rând, a impus principiul potrivit căruia inițierea anchetei sau a procedurii legate de un deces survenit în afara jurisdicției unui stat este suficientă pentru stabilirea unei legături jurisdicționale din perspectiva art. 1. În continuare, a considerat că în absența unei asemenea anchete sau proceduri, trebuia să se cerceteze dacă, în orice caz, putea fi stabilită o legătură jurisdicțională. În această privință, Curtea a apreciat că, deși obligația procedurală ce decurge din art. 2 nu intervine, în principiu, decât pentru statul sub jurisdicția căruia se afla victima la momentul decesului, „circumstanțe specifice” speței vor justifica îndepărtarea de această abordare, conform principiilor enunțate în *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, în care, ținând seama în special de faptul că autoritățile cipriote nu solicitaseră cooperarea Rusiei, Curtea a stabilit că Ciprul a încălcat art. 2 sub aspect procedural.

15. În materie de extrădare, sistemul mandatului european de arestare nu este, în sine, incompatibil cu Convenția (*Pirozzi împotriva Belgiei*). Atunci când un stat solicită un mandat de arestare european sau internațional de la Interpol cu scopul plasării în detenție a unei persoane localizate în alt stat și când acesta din urmă execută mandatul în conformitate cu obligațiile sale internaționale, statul solicitant este responsabil, în temeiul Convenției, de această plasare în detenție, chiar dacă aceasta a fost executată de celălalt stat [*Vasiliciuc împotriva Republicii Moldova*, pct. 23-24; *Stephens împotriva Maltei (nr. 1)*, pct. 51-54]. Dacă mandatul de arestare cuprinde o neregularitate tehnică pe care autoritățile statului solicitat nu au putut să o rezolve, trebuie atribuită statului solicitant răspunderea în temeiul Convenției în legătură cu mandatul de arestare nelegal eliberat de autoritățile sale în baza dreptului intern și executat de celălalt stat în conformitate cu obligațiile sale internaționale (*ibidem*, pct. 52). În principiu, atunci când autoritățile interne aplică dreptul Uniunii Europene, în special în cadrul unui mandat european de arestare, fără a avea o marjă de apreciere și în timp ce Curtea de Justiție a Uniunii Europene s-a pronunțat deja asupra respectării drepturilor fundamentale contestate, se aplică prezumția de protecție echivalentă (*Bosphorus împotriva Irlandei*, pct. 156-157; *Michaud împotriva Franței*, pct. 103; *Avotiņš împotriva Letoniei*, pct. 105-106). Cu toate acestea, din jurisprudența Curții reiese că trebuie să verifice întotdeauna dacă principiul recunoașterii reciproce

3. Ghid privind art. 1 – Obligația de a respecta drepturile omului.

nu se aplică în mod automat și mecanic în detrimentul drepturilor fundamentale (*Avotiņš împotriva Letoniei*, pct. 116). În cazul în care sunt sesizate cu un capăt de cerere serios și întemeiat în cadrul căruia se pretinde că există o vădită insuficiență a protecției unui drept garantat de Convenție și că dreptul Uniunii Europene nu reușește să remedieze această insuficiență, autoritățile naționale nu pot renunța la examinarea capătului de cerere pentru simplul motiv că acestea aplică dreptul Uniunii (*Avotiņš împotriva Letoniei*, pct. 116; *Pirozzi împotriva Belgiei*, pct. 59-64).

B. Obligația pozitivă de a proteja populația împotriva amenințărilor teroriste

Art. 2 din Convenție

- „1. Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege
2. Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță:
- pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale;
 - pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;
 - pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.”

Art. 8 din Convenție

- „1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.
2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.”

16. Din perspectiva art. 2 și art. 8, Convenția impune statelor membre anumite obligații pozitive de a proteja populația împotriva terorismului. Pentru prima oară a fost invocată o asemenea obligație într-o decizie a fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului („Comisia”), în cauza *Dujardin și alții împotriva Franței* (dec.). Curtea, deși circumstanțele cauzei nu priveau o amenințare teroristă, în cauza sa *Osman împotriva Regatului Unit* a apreciat că art. 2 din Convenție poate, în anumite circumstanțe bine definite, să impună autorităților obligația pozitivă de a lua măsuri preventive de ordin practic pentru a proteja persoana a cărei viață este amenințată de actele infracționale ale altuia. Ar trebui avute în vedere dificultățile întâmpinate de forțele de ordine în exercitarea funcției în societățile contemporane, caracterul imprezvizibil al comportamentului uman, precum și alegerile operaționale care trebuie făcute cu privire la priorități și resurse. În opinia sa, trebuie prin urmare interpretată obligația pozitivă de a proteja populația astfel încât să nu impună autorităților o sarcină insuportabilă sau excesivă. Într-adevăr, Curtea a considerat că nu orice amenințare prezumată la adresa vieții (sau a integrității persoanelor) obligă autoritățile să ia măsuri concrete pentru a-i preveni punerea în practică (pct. 116). În acest context, atunci când un reclamant susține că autoritățile naționale nu și-au respectat obligația pozitivă de a proteja dreptul la viață, Curtea trebuie să cerceteze dacă acestea știau sau ar fi trebuit să știe pe moment că viața uneia sau a mai multor persoane era amenințată în mod real și imediat din cauza actelor infracționale ale unui terț și dacă au neglijat, în cadrul puterilor lor, măsurile care, dintr-un punct de vedere rezonabil, ar fi atenuat acest risc.

17. În hotărârea sa pronunțată în cauza *Tagayeva și alții împotriva Rusiei* Curtea a aplicat această jurisprudență legată de prevenirea terorismului. Cauza avea ca obiect atacul terorist care avusese loc într-o școală din Beslan, în Rusia. Curtea a reamintit jurisprudența *Osman* și a considerat că obligația pozitivă în cauză putea fi aplicată nu numai situațiilor referitoare la necesitatea de a proteja personal una sau mai multe persoane, identificabile dinainte ca țintă potențială a unei fapte criminale, ci și cazurilor în care este întărită obligația societății de a oferi protecție generală. Observând că informațiile obținute de autoritățile naționale confirmau existența unui risc real și imediat la adresa vieții, a considerat că era de așteptat în mod justificat, în fața unei astfel de amenințări, să fie luate anumite măsuri preventive pentru a repera, descuraja și neutraliza teroriștii cât mai devreme posibil și cu un risc minim pentru viață. Or, măsurile preventive luate în această cauză fuseseră, în general, insuficiente. Curtea a concluzionat, astfel, că statul pârât nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive care decurg din art. 2 din Convenție.

18. Obligația pozitivă de protecție se referă, de asemenea, la protecția vieții propriilor agenți ai statului, inclusiv a membrilor forțelor de intervenție specializate ale poliției, chemați să intervină în contextul terorismului sau în alte contexte deosebit de periculoase (*Ribcheva și alții împotriva Bulgariei*).

C. Recurgerea la forța letală de către agenții statului

Art. 2 din Convenție

„1. Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege.

2. Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță:

- a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale;
- b. pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;
- c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.”

19. În ceea ce privește recurgerea la forță de către forțele de ordine, Curtea trebuie să interpreteze și să aplice art. 2 din Convenție astfel încât cerințele să fie concrete și efective [*Makaratzis împotriva Greciei* (MC), pct. 56], reținând că Convenția este un instrument de protecție pentru orice persoană.

20. La al doilea paragraf al art. 2 din Convenție se arată că recurgerea la forța letală de către membrii forțelor de securitate se poate justifica în anumite condiții. Totuși Curtea trebuie să stabilească faptul că folosirea acestei forțe era „absolut necesară”, altfel spus că era strict proporțională în circumstanțele unui caz concret. Având în vedere importanța primordială a dreptului la viață, circumstanțele în care folosirea forței letale poate fi legitimă necesită o interpretare strictă din partea Curții (*McKerr împotriva Regatului Unit*, pct. 108).

1. Chestiuni referitoare la probă

21. Criteriul probei reținut în fața Curții este cel al probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă”. Din jurisprudența Curții rezultă că o asemenea probă poate rezulta dintr-o serie de indicii sau prezumții irefragabile, suficient de grave, precise și concordante. În continuare, gradul de convingere necesar pentru a ajunge la o concluzie este legat intrinsec de specificitatea faptelor, de natura susținerii formulate și de dreptul convențional care este în joc [*Natchova și alții împotriva Bulgariei* (MC), pct.

147]. Astfel, Curtea apreciază în deplină libertate nu doar admisibilitatea și relevanța, ci și valoarea probatorie a fiecărui element din dosar. De altfel, atunci când apreciază elementele de probă, nu este constrânsă de formule și adoptă concluziile care sunt susținute de o evaluare independentă a tuturor probelor, inclusiv deducțiile pe care le poate face pe baza faptelor și a observațiilor părților [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Merabishvili împotriva Georgiei* (MC), pct. 315].

22. În principiu, sarcina probei nu incumbă unei părți sau alteia. Curtea realizează propria examinare analizând în ansamblu elementele de care dispune, indiferent de unde provin și, dacă este cazul, obține din oficiu altele. Cu toate acestea, având în vedere circumstanțele fiecărei cauze, Curtea evită să aplice în mod rigid *affirmanti incumbit probatio*. În acest context, ea poate cere din oficiu părților probe care pot să coroboreze ori să infirme susținerile prezentate în fața sa și, în cazul unui refuz, în special din partea unui guvern pârât, poate de aici să tragă concluzii cu privire la temeinicia capetelor de cerere [*Janowiec și alții împotriva Rusiei* (MC), pct. 202].

23. Faptul că pe baza acțiunilor guvernelor pârâte Curtea trage concluzii este și mai important în cazurile în care autoritățile sunt singurele care au acces la informațiile și la documentele relevante (*Timurtaş împotriva Turciei*, pct. 66). În special, în situația în care o persoană a fost arestată preventiv, dacă leziunile sau decesul au survenit în perioada privării sale de libertate, vor exista prezumții solide și sarcina probei incumbă guvernului pârât, care va trebui să ofere o explicație satisfăcătoare și convingătoare (*Semache împotriva Franței*, pct. 71). Același principiu se aplică, de asemenea, pentru ipotezele în care o persoană arestată a dispărut atunci când se afla sub controlul forțelor de securitate, deși plasarea sa în arest preventiv nu poate fi dovedită (*Taniş și alții împotriva Turciei*, pct. 160).

24. În aceeași ordine de idei, în cauzele privind conflicte armate, în special între forțele de securitate și membrii unei organizații teroriste, Curtea a extins acest principiu la situații în care au murit, au dispărut sau au fost rănite persoane, într-o zonă aflată exclusiv sub autoritatea statului (*Akkum și alții împotriva Turciei*, pct. 211). În cauza *Mansuroğlu împotriva Turciei* (pct. 80), Curtea a apreciat că, în toate cazurile în care era împiedicată să clarifice circumstanțele exacte ale unei cauze din motive imputabile obiectiv organelor statului, guvernul pârât avea obligația să dea explicații satisfăcătoare și convingătoare cu privire la derularea faptelor și să prezinte elemente solide care să permită respingerea susținerilor reclamanzilor. Ea a adăugat că, în caz contrar, ar putea ajunge la concluzii despre temeinicia lor.

2. Obligațiile statului în ceea ce privește folosirea forței letale de către agenții săi

25. Art. 2 din Convenție prevede că este posibilă recurgerea la forța letală în măsura în care aceasta a devenit „absolut necesară”: pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; sau pentru a reprimă, conform legii, tulburări violente sau o insurecție. Curtea, în jurisprudența sa, subliniază că termenul „absolut necesară” care figurează la art. 2 relevă un criteriu de necesitate mai strict decât formula „necesar într-o societate democratică”, în sensul art. 8 – art. 11 din Convenție (*McCann și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 149).

26. Curtea a declarat, cu toate acestea, că era conștientă de dificultățile întâmpinate de state în protejarea populațiilor de violența teroristă și că recunoștea complexitatea problemei (*Finogenov și alții împotriva Rusiei*, pct. 212). Având în vedere aceste dificultăți, face distincția între opțiunile politice operate în cadrul combaterii terorismului, care nu intră în sfera controlului său, și aspectele operaționale cu o incidență directă asupra drepturilor garantate. Principiul necesității absolute, prin urmare, trebuie aplicat în mod variabil în funcție de gradul de control exercitat de autorități asupra situației și de alte constrângeri inerente capacității decizionale într-un domeniu atât de sensibil (*Tagayeva și alții împotriva Rusiei*, pct. 481).

a. Cadrul juridic

27. Una dintre primele obligații ale statului în domeniul folosirii forței de către agenții săi este de a implementa un cadru juridic și administrativ de natură să descurajeze atingerile aduse persoanei și bazat pe un mecanism de punere în aplicare conceput pentru prevenirea, eliminarea și sancționarea încălcărilor [*Makaratzis împotriva Greciei* (MC), pct. 57]. Cadrul juridic trebuie să ofere un sistem de garanții adecvate și efective împotriva caracterului arbitrar și a abuzului de forță [*Giuliani și Gaggio împotriva Italiei* (MC), pct. 209]. Deși jurisprudența Curții face o distincție între operațiunile de rutină ale poliției și operațiunile împotriva teroriștilor, aceasta afirmă totuși că respectivul cadru juridic trebuie oricum să supună recurgerea la forța letală testului „necesității absolute”, evaluând în special amenințarea reprezentată de persoana împotriva căreia se folosește forța (*Tagayeva și alții împotriva Rusiei*, pct. 595).

b. Formarea și selecția agenților statului

28. De altfel, conform jurisprudenței Curții, guvernele trebuie să aleagă membrii forțelor de securitate cu cea mai mare grijă posibilă (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Abdullah Yılmaz împotriva Turciei*, pct. 56-57) și trebuie să se angajeze să ofere o formare adecvată membrilor acestor forțe în scopul de a se conforma normelor internaționale în domeniul drepturilor omului și al menținerii ordinii (*McCann și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 211-213). În această privință, forțele de securitate trebuie, mai cu seamă, să primească instrucțiuni clare și precise cu privire la modul și la circumstanțele în care trebuie să folosească arme de foc (*Şimşek și alții împotriva Turciei*, pct. 109). În hotărârea sa în cauza *Giuliani și Gaggio împotriva Italiei* (MC), care nu privea o cauză de terorism, Curtea a precizat că deschiderea focului trebuia, atunci când era posibil, să fie precedată de focuri de avertisment (*ibidem*, pct. 177).

c. Pregătirea operațiunii

29. Conducerea și planificarea operațiunilor antiteroriste sunt aspecte importante pentru se stabili dacă recurgerea la forță a fost compatibilă cu art. 2 din Convenție. În acest context, Curtea a considerat în cauza sa *McCann și alții împotriva Regatului Unit* că, dată fiind importanța acestei dispoziții într-o societate democratică, trebuia să examineze nu numai actele agenților statului care au recurs la forță, ci și circumstanțele cauzei în ansamblu, în special pregătirea pentru actele respective. În această privință, Curtea trebuie să examineze mai ales dacă pregătirea și conducerea operațiunii arată că autoritățile au dat dovadă de vigilența necesară pentru a minimiza orice punere în pericol a vieții și dacă nu au dat dovadă de neglijență în alegerea măsurilor adoptate (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Ayvazyan împotriva Armeniei*, pct. 93). Totodată, cercetează dacă, la momentul faptelor, exista un echilibru între scopul stabilit de autorități și mijloacele utilizate. În cauza *Güleç împotriva Turciei*, privind acuzații aduse forțelor de ordine de omucidere ilegală în timpul unei manifestații nepașnice și absența unei anchete adecvate cu privire la circumstanțele decesului, Curtea a admis că folosirea forței putea fi justificată. Aceasta a precizat totuși că, în circumstanțele cauzei, nu existase un echilibru între scopul stabilit și mijloacele utilizate. În fapt, jandarmii au recurs la focuri cu gloanțe reale dat fiind că nu dispuneau de bastoane, scuturi, tunuri de apă, bile de cauciuc sau gaz lacrimogen. La fel, Curtea consideră că un scop legitim precum efectuarea unei arestări legale nu poate justifica punerea în pericol a vieții persoanelor decât în caz de necesitate absolută. O asemenea necesitate poate exista atunci când persoana vizată reprezintă o amenințare pentru viața sau integritatea fizică a altora sau atunci când această persoană este bănuită că a săvârșit o infracțiune gravă cu violență (*Kakoulli împotriva Turciei*, pct. 108).

În plus, Curtea a acceptat folosirea forțelor speciale cu armament greu, inclusiv arme neconvenționale, cum este gazul paralizant potențial letal, atunci când era necesară eliberarea de ostatici reducând la minimum riscurile de explozie (*Finogenov și alții împotriva Rusiei*, pct. 234-236). În schimb, atunci când forțele speciale angajate într-o operațiune de eliberare de ostatici au folosit masiv și nediferențiat armament greu, a concluzionat că a fost încălcat art. 2 din Convenție (*Tagayeva și alții împotriva Rusiei*,

pct. 609). În afara contextului terorist, folosirea forțelor speciale se poate dovedi problematică în sine la nivelul planificării unei operațiuni de poliție (*Castellani împotriva Franței*, pct. 58-63).

d. Controlul operațiunii

30. Începând cu hotărârea sa în cauza *McCann și alții împotriva Regatului Unit* (pct. 200), Curtea consideră că recurgerea la forță de către agenții statului pentru a atinge unul dintre obiectivele enunțate în paragraful al doilea al art. 2 din Convenție se poate justifica în cazul în care aceasta se bazează pe o convingere onestă și sinceră considerată, din motive întemeiate, ca fiind valabilă la momentul evenimentelor, dar care se dovedește ulterior eronată [a se vedea, de asemenea, *Armani Da Silva împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 248, cu privire la obligațiile procedurale]. De altfel, o afirmație contrară ar impune statului și agenților săi o sarcină nerealistă, cu riscul vieții lor și/sau al vieții altora. În acest context, Curtea consideră că nu poate substitui propria sa apreciere despre situație celei formulate de agenții statului, care au trebuit să reacționeze la fața locului. Într-adevăr, dacă agenții statului și-au folosit armele pentru a se apăra împotriva agresiunii sau pentru a salva viața semenilor și dacă s-a convins că au perceput cu sinceritate un atare pericol, Curtea concluzionează că nu a fost disproporționată folosirea forței letale [*Brady împotriva Regatului Unit* (dec.)]. În schimb, dacă faptele cauzei arată o lipsă de precauție în organizarea și controlul operațiunii, Curtea stabilește că a fost încălcat art. 2 din Convenție (*McCann și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 202-214).

31. La fel, atunci când au fost desfășurate proceduri interne, nu este de competența Curții să substituie propria sa apreciere asupra faptelor celei formulate de instanțele naționale, cărora le incumbă, în general, aprecierea elementelor de probă de care dispun. Deși Curtea nu este legată de concluziile instanțelor interne, are nevoie de elemente convingătoare pentru a se îndepărta de concluziile la care au ajuns acestea (*Yüksel Erdoğan împotriva Turciei*, pct. 87).

D. Interdicția relilor tratamente

Art. 3 din Convenție

„Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.”

32. Curtea procedează la o „examinare extrem de atentă” atunci când se formulează acuzații în temeiul art. 3 din Convenție [*El-Masri împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* (MC), pct. 155], considerat ca fiind „o valoare a civilizației strâns legată de respectarea demnității umane” [*Bouyid împotriva Belgiei* (MC), pct. 81].

33. Art. 3 din Convenție nu prevede nicio restrângere și nu suferă nicio derogare, chiar și în cazul unui pericol public ce amenință viața națiunii. Indiferent de scopul și de comportamentul persoanei vizate, chiar și în cele mai dificile împrejurări, cum ar fi combaterea terorismului, este interzis în termeni absoluți să se recurgă la tortură și la pedepse și tratamente inumane sau degradante [*Gäfgen împotriva Germaniei* (MC), pct. 87].

34. Relele tratamente trebuie să atingă un prag minim de gravitate pentru a intra în domeniul de aplicare al art. 3. Aprecierea acestui prag minim depinde de toate circumstanțele cauzei, precum durata tratamentelor și efectele lor fizice sau mintale și, în unele cazuri, de sexul, vârsta și starea de sănătate a victimei (*Irlanda împotriva Regatului Unit*). Deși scopul în care au fost aplicate tratamentele și intenția sau motivația care stau la baza acestora figurează printre factorii de luat în considerare, faptul că tratamentele nu au scopul de a umili sau a înjosi persoana în cauză nu exclude constatarea încălcării art. 3 [*Svinarenko și Slyadnev împotriva Rusiei* (MC), pct. 114].

35. Se consideră că tratamentele au atins pragul minim de gravitate cerut atunci când există, în special, leziuni corporale sau grave suferințe fizice ori mentale. Acestea fiind spuse, chiar în lipsa unor asemenea brutalități, Curtea poate considera tratamentele ca degradante din moment ce umilesc o persoană, demonstrând o lipsă de respect pentru demnitatea sa umană sau diminuând-o, sau îi cauzează persoanei în cauză sentimente de teamă, angoasă sau inferioritate încât să-i distrugă rezistența psihică și fizică [a se vedea, printre altele, *Vasyukov împotriva Rusiei*, pct. 59; *Gäfgen împotriva Germaniei* (MC), pct. 89; *Svinarenko și Slyadnev împotriva Rusiei* (MC), pct. 114]. În acest context, poate fi suficient ca persoana în cauză să fie umilită doar în opinia sa, chiar dacă nu și a altora [*M.S.S. împotriva Belgiei și a Greciei* (MC), pct. 220].

36. Cu toate acestea, Curtea nu examinează dacă a fost atins pragul de gravitate într-un context anume: atunci când o persoană este privată de libertate sau, în general, se confruntă cu agenți ai forțelor de ordine, utilizarea forței fizice față de aceasta, atunci când comportamentul său nu o impune în mod strict necesar, aduce atingere demnității umane și constituie, în principiu, o încălcare a dreptului garantat de art. 3 [*Bouyid împotriva Belgiei* (MC), pct. 88].

E. Arestarea și plasarea în detenție a teroriștilor sau a persoanelor bănuite de terorism

Art. 5 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale:

- a) dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent;
- b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege;
- c) dacă a fost arestat sau reținut în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a se bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșască o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;
- d) dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere, sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii sale în fața autorității competente;
- (e) dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;
- f) dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

2. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa.

3. Orice persoană arestată sau deținută, în condițiile prevăzute de paragraful 1 lit. c) din prezentul articol, trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere.

4. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală.

5. Orice persoană care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol are dreptul la reparații.”

1. „Stop and search”

37. Puterile de a interpela, de a percheziționa și de a interoga suspectii de acte de terorism pot fi considerate în raport cu art. 5 și 8 din Convenție.

38. În cauza *Beghal împotriva Regatului Unit*, reclamanta era resortisant francez cu reședința obișnuită în Regatul Unit. Își vizitase soțul, bănușit că a săvârșit o infracțiune de terorism și care era ținut în detenție într-o unitate penitenciară în Franța. La întoarcere în Regatul Unit, fusese reținută pe aeroport, în temeiul anexei 7 la legea din 2000 privind terorismul, de către organele poliției de frontieră. Aceștia îi arătasera că trebuiau să-i vorbească pentru a stabili o eventuală implicare în săvârșirea, pregătirea sau instigarea la acte de terorism. Adăugaseră că nu era bănușită de a fi teroristă și că nu era arestată. Percheziționaseră reclamanta și bagajele acesteia. Reclamanta refuzase să răspundă la cele mai multe întrebări care îi fuseseră adresate. La capătul a aproximativ două ore,

agenții o informaseră că era liberă să plece. Ulterior, reclamanta fusese acuzată de refuz de a se supune la o obligație care decurgea din anexa 7 la legea din 2000 prin faptul că refuzase să răspundă la întrebări. Recursul formulat de aceasta pentru a contesta măsurile care îi fuseseră aplicate fusese respins în final de către Curtea Supremă. În cererea sa în fața Curții, reclamanta a susținut în special că exercitarea puterilor enunțate în anexa 7 la legea din 2000 privind terorismul nu îi respectase drepturile garantate de art. 5 și art. 8 din Convenție.

39. Curtea a examinat capetele de cerere ale reclamantei din perspectiva art. 8. A apreciat că existase o ingerință în exercitarea de către reclamantă a dreptului său la respectarea vieții private. În această privință, a făcut o distincție între situația reclamantei și percheziția corporală la care se supun persoanele de bunăvoie într-un aeroport (a se compara cu *Gillan și Quinton împotriva Regatului Unit*). Pe de altă parte, Curtea a subliniat că puterile stabilite la anexa 7 erau în mod evident mai ample decât cele acordate serviciilor de imigrare la care călătorii se pot aștepta în mod rezonabil să fie supuși. În continuare, Curtea a analizat puterile în chestiune în contextul nevoii legitime a statelor de combatere a terorismului internațional și al importanței de a împiedica circulația teroriștilor dintr-o țară în alta. În acest domeniu, Curtea a reamintit că statele beneficiau de o marjă largă de apreciere. Cu toate acestea, a concluzionat că garanțiile prevăzute de dreptul intern la momentul faptelor nu erau suficiente pentru a limita puterile enunțate în anexa 7 încât să ofere persoanei în cauză o protecție corespunzătoare față de orice ingerință arbitrară în exercitarea de către aceasta a dreptului său la respectarea vieții private. În această privință, Curtea a subliniat foarte marea latitudine care se acorda autorităților atunci când era vorba despre a decide dacă și când să-și exercite aceste puteri. În special, a observat că regimul prevăzut la anexa 7 nu putea fi considerat ca fiind compatibil cu cerințele Convenției, din următoarele motive:

- i. persoanele reținute puteau fi audiate timp de până la 9 ore și erau constrânse să răspundă la întrebările care li se adresau fără a putea beneficia de prezența unui avocat;
- ii. rezulta că, în lipsa oricărei obligații a agentului însărcinat cu audierea de a dovedi că avea o bănuială legitimă, era dificil pentru persoanele reținute să obțină un control jurisdicțional al legalității deciziei de a exercita puterile stabilite la anexa 7;
- iii. deși recurgerea la aceste puteri este supusă controlului unui evaluator independent al legislației antiteroriste, pentru Curte nu rezulta faptul că acest control era de natură să compenseze insuficiența garanțiilor proprii aplicării regimului prevăzut la anexa 7 din lege.

40. Pentru aceste motive, Curtea a concluzionat că, în lipsa unor garanții adecvate, ingerința în exercitarea de către reclamantă a drepturilor sale nu era „prevăzută de lege”. Deoarece capătul de cerere întemeiat pe art. 5 se baza pe aceleași fapte ca și capătul de cerere formulat în raport cu art. 8, Curtea a apreciat că și acesta trebuia să fie declarat admisibil. Totuși, având în vedere concluzia privind capătul de cerere întemeiat pe art. 8, a considerat că nu este necesar să examineze dacă, în speță, fusese încălcat și art. 5.

2. Detenția și „bănuielile întemeiate”

41. „Plauzibilitatea” bănuielilor pe care trebuie să se bazeze o arestare constituie un element esențial al protecției oferite prin art. 5 § 1 lit. c) (*Mehmet Hasan Altan împotriva Turciei*, pct. 124). Pentru mai multe detalii, a se vedea [Ghidul de jurisprudență privind art. 5](#).

3. Arestarea preventivă

42. Curtea a avut ocazia să se pronunțe asupra problemei arestării preventive mai cu seamă în cauza sa *A. și alții împotriva Regatului Unit* (MC). După atentatele din 11 septembrie 2001, Guvernul Regatului Unit considerase că anumiți resortisanți străini aflați în Regatul Unit erau implicați în activități teroriste având legătură cu Al-Qaida și reprezentau o amenințare pentru țară. Aceste persoane nu puteau fi expulzate din cauza reținerii lor la care riscau să fie supuse în țara lor de

origine. Prin urmare, Guvernul considerase necesară instituirea unei competențe extinse de detenție, aplicabile străinilor despre care ministrul de Interne avea motive să creadă că prezența lor în Regatul Unit reprezenta un risc pentru securitatea națională și să-i bănuiască de a fi „teroriști internaționali”. De altfel, Guvernul notificase Secretarul General al Consiliului Europei cu o derogare întemeiată pe art. 15 din Convenție.

43. Curtea a apreciat că privarea de libertate a unei „persoane împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare sau de extrădare” nu se justifică decât în cazul în care o astfel de procedură continuă și se desfășura cu diligența necesară. Considerând că cel de al doilea și cel de al patrulea reclamant suferiseră o detenție scurtă înainte de a părăsi țara, a concluzionat că nu a fost încălcat art. 5 § 1 lit. f) pentru persoanele în cauză. În ceea ce îi privește, dimpotrivă, pe ceilalți nouă reclamanți, Curtea a observat că nimic nu indica faptul că autoritățile avuseseră o perspectivă realistă de a-i expulza fără să-i expună la un risc real de rele tratamente. În aceste condiții, Curtea a considerat că politica de a continua să „examineze în mod activ” posibilitatea de a-i expulza pe reclamanți nu era suficient de sigură sau hotărâtoare pentru a fi considerată o „procedură [...] angajată în vederea expulzării” în sensul acestei dispoziții. Prin urmare, a concluzionat că detenția acestora nu intra sub incidența excepției de la dreptul la libertate prevăzută de art. 5 § 1 lit. f).

44. Mai recent, în hotărârea sa pronunțată în cauza *S., V. și A. împotriva Danemarcei* (MC), privind arestarea și detenția preventivă a trei persoane în cadrul unor confruntări dintre huligani, Marea Cameră a considerat că cel de al doilea aspect al art. 5 § 1 lit. c), care privește cazul în care există motive temeinice de a crede în necesitatea de a împiedica o persoană să săvârșească o infracțiune, este un motiv distinct de privare de libertate, aplicabil în afara cadrului procedurii penale. Astfel, Curtea a reținut că obligația de a prezenta persoanele private de libertate în fața autorității judiciare competente nu ar trebui să împiedice o scurtă privare preventivă de libertate și ar trebui să fie aplicată cu o anumită flexibilitate. În opinia Curții, interpretarea prea strictă a cerinței existenței unui scop, prevăzută la art. 5 § 1 lit. c) ar risca să aibă ca efect prelungirea inutilă a privării de libertate și să-i pună pe polițiști în imposibilitatea practică de a-și îndeplini obligația de a menține ordinea publică și de a proteja publicul. Considerând că autoritățile daneze asiguraseră un echilibru just între dreptul reclamanților la libertate și importanța prevenirii huliganismului și că instanțele au examinat cu grijă strategia aplicată de poliție pentru a evita confruntările în ziua arestării reclamanților și au prezentat probe concrete în ceea ce privește momentul, locul și posibilele victime ale infracțiunii de huliganism la săvârșirea căreia reclamanții ar fi participat, după toate probabilitățile, în cazul în care reținerea lor nu i-ar fi împiedicat să facă acest lucru, Curtea a constatat că nu a fost încălcat art. 5 § 1 din Convenție.

4. Detenția incommunicado

45. Privarea de libertate nerecunoscută constituie o încălcare extrem de gravă a art. 5, fiind o negare totală a garanțiilor fundamentale consacrate prin această dispoziție [*El-Masri împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* (MC), pct. 233]. În hotărârea sa *Kurt împotriva Turciei*, Curtea a concluzionat că faptul de a nu înregistra informații cum ar fi data și ora arestării, locul de detenție, numele deținutului, precum și motivele detenției și identitatea persoanei care a procedat la aceasta trebuie văzute ca incompatibile cu însuși scopul art. 5 din Convenție (*ibidem*, pct. 125).

46. Cu privire la fenomenul „predărilor extrajudiciare”, operate în Europa de agenții serviciilor de informații americane, Curtea a concluzionat că responsabilitatea revine guvernelor pârâte. O primă cauză înscrisă în acest context a fost *El-Masri împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* (MC), în care reclamantul, un resortisant german de origine libaneză, pretindea că fusese victima unei operațiuni secrete de „predare”. În cursul acestei operațiuni, reclamantul ar fi fost arestat, plasat în izolare, audiat, maltratată într-un hotel din Skopje timp de 23 de zile, ulterior predat unor agenți ai serviciilor de informații americane care l-ar fi condus într-un centru de detenție secret în Afganistan, unde ar fi fost supus la alte rele tratamente timp de peste patru luni. După ce a constatat că faptele, așa cum le-a descris reclamantul, erau stabilite dincolo de orice îndoială rezonabilă, Curtea a apreciat că guvernul pârât era responsabil nu numai de relele tratamente la care fusese supus reclamantul, dar

și de detenția sa timp de douăzeci și trei de zile într-un hotel din Skopje și de captivitatea ulterioară în Afganistan. Curtea a considerat că detenția nerecunoscută impusă reclamantului, cu nerespectarea totală a garanțiilor consacrate la art. 5, constituie o încălcare deosebit de gravă a dreptului său la libertate și la siguranță garantat de această dispoziție. A constatat și încălcarea art. 3 din Convenție având în vedere absența unei anchete efective în ceea ce privește acuzațiile de detenție arbitrară formulate de reclamant.

47. Cauzele *Al Nashiri împotriva Poloniei* și *Husayn (Abu Zubaydah) împotriva Poloniei* priveau plângeri având ca obiect tortura, relele tratamente și detenția incommunicado la care au fost supuși reclamantii, fiind suspectați de acte de terorism. Reclamantii susțineau în special că fuseseră deținuți într-o „locație cu cod negru” aparținând serviciilor de informații ale SUA pe teritoriul Poloniei. Conform reclamantilor, guvernul pârât autorizase agenții americani să îi priveze de libertate în secret timp de șase și, respectiv, nouă luni, fără teme juridic și în lipsa unui control. Curtea a apreciat, în circumstanțele speței, că se stabilise că guvernul polonez cooperase la pregătirea și la punerea în aplicare a operațiunilor de predare, de detenție incommunicado și de interogare desfășurate de agenții secreți americani pe teritoriul său și că respectivul guvern ar fi trebuit să știe că, permițându-le acestora să dețină asemenea persoane pe teritoriul său, le expunea pe acestea din urmă unui risc ridicat de a suferi tratamente contrare Convenției. Precum în cauza *El-Masri împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* (MC), Curtea a stabilit încălcarea art. 5 din cauza detenției reclamantilor în Polonia, precum și a transferării lor de pe teritoriul polonez la baza navală americană de la Guantanamo Bay în Cuba.

48. În cauza *Abu Zubaydah împotriva Lituaniei*, reclamantul susținea că autoritățile naționale permiseseră serviciilor de informații americane să îl transfere pe teritoriul lituanian în cadrul programului secret de predări extraordinare și să îl supună la rele tratamente și la o detenție arbitrară într-unul dintre penitenciarele secrete ale CIA. Reclamantul denunța și lipsa unei anchete efective cu privire la acuzațiile sale. În această cauză, Curtea a trebuit să stabilească ea însăși faptele, deoarece reclamantul era în continuare deținut de autoritățile americane, și a constatat încălcarea art. 3 din cauza, pe de o parte, a lipsei unei anchete efective cu privire la acuzațiile reclamantului și, pe de altă parte, a complicității statului cu acțiunile CIA. A concluzionat și că au fost încălcate art. 5, art. 8 și art. 13 coroborat cu art. 3. În mod deosebit, Curtea a observat că autoritățile lituaniene știau că CIA dispunea de un penitenciar secret pe teritoriul lor, că aceasta îl plasase acolo în detenție pe reclamant timp de peste un an și că îl supuse unor tratamente contrare art. 3. În plus, autoritățile naționale permiseseră transferarea reclamantului într-un alt loc de detenție american aflat în Afganistan (a se vedea, de asemenea, *Nasr și Ghali împotriva Italiei* și *Al Nashiri împotriva Poloniei*).

5. Garanții pentru persoanele private de libertate

49. La paragrafele 2-5 ale art. 5 se prevăd anumite garanții pentru persoanele private de libertate, fie în contextul combaterii terorismului, fie în alt context. Pentru mai multe precizări, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 5⁴.

4. *Ghid de jurisprudență privind art. 5 – Dreptul la libertate și la siguranță.*

III. Derularea procedurii penale

A. Natura infracțiunilor

1. Clasificarea și sfera de aplicare a pedepselor și a sancțiunilor

Art. 7 din Convenție

„1. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul în care a fost săvârșită, nu constituia o infracțiune, potrivit dreptului național și internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea care era aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii.

2. Prezentul articol nu va aduce atingere judecării și pedepsirii unei persoane vinovate de o acțiune sau de o omisiune care, în momentul săvârșirii sale, era considerată infracțiune potrivit principiilor generale de drept recunoscute de națiunile civilizate. ”

50. Art. 7 din Convenție interzice aplicarea retroactivă a dreptului penal în defavoarea acuzatului. În plus, această dispoziție consacră principiul legalității infracțiunilor și a pedepselor (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) și cel care dispune să nu se aplice legea penală în mod extensiv în detrimentul acuzatului, mai ales prin analogie (*Kokkinakis împotriva Greciei*, pct. 52). Rezultă că o infracțiune trebuie să fie definită clar de dreptul național sau internațional. Această condiție este îndeplinită în cazul în care justițiabilul poate ști, pornind de la textul dispoziției relevante și, dacă este necesar, prin intermediul interpretării acesteia de către instanțe și al avizului juridic al unui expert, ce acțiuni și omisiuni angajează răspunderea sa penală. În această privință, noțiunea de „drept” utilizată la art. 7 corespunde celei de „lege” care figurează în alte articole ale Convenției și cuprinde dreptul scris și nescris, implicând condiții calitative, printre care cele privind accesibilitatea și previzibilitatea [*Vasiliauskas împotriva Lituaniei* (MC), pct. 154]. Sarcina Curții este, prin urmare, tocmai aceea de a se asigura că, la momentul în care acuzatul a săvârșit fapta pentru care a fost trimis în judecată și condamnat, exista o dispoziție legală care pedepsea fapta și că pedeapsa aplicată nu depășește limitele stabilite de dispoziția respectivă [*Del Río Prada împotriva Spaniei* (MC), pct. 80]. Pentru mai multe precizări, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 7⁵.

2. Interacțiunea cu alte articole din Convenție

51. Din cauza naturii speciale a infracțiunilor de terorism, Curtea s-a văzut adesea obligată să pună în balanță, într-o parte interesul unui stat de a reprima terorismul și în cealaltă parte libertățile, în special de religie, de exprimare și de asociere.

5. *Ghidul de jurisprudență privind art. 7 – Nicio pedeapsă fără lege.*

a. Art. 9

Art. 9 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

2. Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora.”

52. În cauza sa *Güler și Uğur împotriva Turciei*, Curtea s-a confruntat cu problema aplicabilității art. 9 la o ceremonie religioasă ținută în memoria unor membri defuncți ai unei organizații teroriste. Cauza privea participarea reclamantilor la o ceremonie religioasă, *mevlût*, celebrată în memoria a trei membri PKK (Partidul Muncitorilor din Kurdistan, o organizație armată ilegală) uciși de forțele de ordine. Ceremonia în litigiu se derulase la sediul unui partid politic pro-kurd de stânga unde drapelul PKK, precum și fotografiile membrilor organizației fuseseră plasate pe mese. Reclamanții au fost urmăriți penal și condamnați în temeiul art. 7 alin. 2 din Legea nr. 3713 privind combaterea terorismului, prevedere care incrimina actele de propagandă pentru organizații teroriste. Curtea a concluzionat că este aplicabil art. 8 și că există o ingerință în libertatea reclamantilor de a-și manifesta religia în colectiv. A subliniat că *mevlût* era un rit practicat curent de musulmanii din Turcia. A apreciat că numai faptul că această ceremonie s-ar fi organizat la sediul unui partid politic unde se aflau simbolurile unei organizații teroriste nu îi priva pe participanți de protecția garantată de art. 9 din Convenție. În această privință, Curtea s-a întemeiat în special pe Comentariul general nr. 22 adoptat de Comitetul pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite în cadrul celei de a 48-a sesiuni, care prevede că:

„[...] conceptul de rit cuprinde actele rituale și ceremoniale care exprimă direct o convingere, precum și diferite practici specifice acestor acte, inclusiv [...] folosirea de formule și de obiecte rituale, prezentarea de simboluri [...]. Îndeplinirea ritualurilor și practicarea religiei sau a convingerii pot cuprinde nu numai acte ceremoniale, ci și obiceiuri precum [...] participarea la rituri asociate anumitor etape ale vieții [...]”.

53. În perspectiva Curții, noțiunea de ritual sau de act ceremonial include ceremoniile de după deces și, în sensul art. 9, nu avea importanță faptul că defuncții ar fi aparținut sau nu unei organizații teroriste. După ce a observat că nu reieșea nici din motivarea instanțelor naționale, nici din observațiile Guvernului că reclamanții ar fi avut un rol în alegerea locului ceremoniei în litigiu sau că ar fi fost responsabili de prezența simbolurilor organizației teroriste PKK în localurile unde se desfășurase ceremonia în discuție, Curtea a subliniat că actul pentru care fuseseră condamnați reclamanții era participarea lor la ceremonia *mevlût*, organizată în urma decesului unor membri ai organizației teroriste în chestiune. Având în vedere textul art. 7 alin. (2) din legea privind combaterea terorismului și modul în care instanțele naționale interpretaseră această dispoziție pentru a-i condamna pe reclamanți pentru propagandă, Curtea a concluzionat că ingerința în exercitarea libertății de religie a reclamantilor nu era „prevăzută de lege”, în măsura în care aceasta nu răspundea cerințelor de precizie și previzibilitate, deoarece nu era posibil de prevăzut că simpla participare la o ceremonie religioasă putea intra sub incidența art. 7 alin. (2) din legea mai sus menționată.

b. Art. 10**Art. 10 din Convenție**

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să impună societăților de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune un regim de autorizare.

2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.”

54. Curtea a pronunțat mai multe hotărâri care intră în sfera art. 10 din Convenție în contextul terorismului. Astfel, în cauza *Gözel și Özer împotriva Turciei*, reclamantii erau proprietari, editori și redactori-șefi a două periodice. Fuseseră obligați la plata unei amenzi și la suspendarea publicației timp de o săptămână, precum și la închiderea unei publicații lunare timp de 15 zile, pe motiv că publicaseră în revistele lor trei articole pe care instanțele naționale le considerau declarații ale unei organizații teroriste, și anume PKK. Curtea a apreciat că motivele invocate de instanțele naționale pentru a-i condamna pe reclamantii nu puteau fi considerate ca suficiente pentru a justifica ingerința în cauză. În special, Curtea a observat că hotărârile în chestiune erau lipsite de motivare, ca o consecință a domeniului însuși de aplicare a legii naționale, care prevedea condamnarea „oricărei persoane care tipărește sau publică declarații sau manifeste ale organizațiilor teroriste” și nu cuprindea, prin urmare, nicio obligație pentru instanțele interne de a examina textual sau contextual înscrisurile ținând seama de criteriile enunțate și aplicate de Curte în cadrul art. 10 din Convenție. Curtea a declarat că această represiune mai mult sau mai puțin automată, fără minima analiză a conținutului înscrisurilor în litigiu sau a contextului în care se încadrau acestea și fără a ține seama de obiectivul profesioniștilor din mass-media sau de dreptul publicului de a fi informat cu un alt punct de vedere asupra unei situații conflictuale, nu poate fi în acord cu libertatea de a primi sau de a transmite informații ori idei.

55. În cauza sa *Leroy împotriva Franței*, Curtea a examinat publicarea unei caricaturi care determinase condamnarea penală a autorului acesteia. La două zile după atentatele din 11 septembrie 2001, reclamantul, caricaturist, publicase o caricatură care simboliza atentatul și purta mențiunea „noi toți am visat-o... Hamas a făcut-o”. Instanțele naționale îl condamnaseră pe reclamant pentru acuzația de complicitate la apologia terorismului, considerând că delictul consta în evocarea explicită a distrugerii turnurilor gemene din Manhattan printr-un act de violență, însoțită de o legendă „laudativă neechivocă”.

56. Cu privire la condiția necesității ingerinței, luându-se în considerare circumstanțele legate de dificultățile întâmpinate în combaterea terorismului, Curtea a examinat cu atenție termenii folosiți pentru a însoți desenul și contextul în care erau publicați. În această privință, a observat, în special, că atentatele de la 11 septembrie 2001 generaseră un haos mondial și că problemele abordate cu această ocazie se înscriau într-o dezbatere de interes general. Curtea a considerat că intențiile reclamantului erau puțin importante pentru că, văzută împreună cu textul însoțitor, lucrarea susținea și glorifica distrugerea prin violență a „imperialismului american”. Reamintind că oricine se bazează pe libertatea sa de exprimare își asumă îndatoriri și responsabilități și că desenul fusese publicat la două zile după atentate, fără precauții de exprimare, atunci când lumea întreagă era sub șocul știrii, Curtea a apreciat că impactul unui asemenea mesaj într-o regiune sensibilă politic (Țara Bascilor franceză) nu trebuia să fie neglijat. Totodată, considerând că sancțiunea pronunțată se baza pe motive pertinente și suficiente

și că reclamantul fusese obligat la plata unei amenzi moderate, Curtea a concluzionat că măsura nu a fost disproporționată față de scopul legitim urmărit.

57. Atentatele din 11 septembrie 2001 au fost, de asemenea, la originea unei alte cauze franceze similare, *Z.B. împotriva Franței*. În 2012, 11 ani mai târziu, reclamantul i-a dăruit nepotului său în vârstă de trei ani un tricou pe care erau inscripționate cuvintele „Sunt o bombă!” pe piept și „Jihad, născut la 11 septembrie” pe spate. Acesta a fost condamnat pentru apologia infracțiunilor. În hotărârea sa, Curtea a concluzionat că nu a fost încălcat art. 10, ținând cont de contextul general în care au avut loc faptele în litigiu, în special atentatele de la Toulouse, în care trei copii au murit în fața școlii lor, și de contextul specific, și anume utilizarea unui copil de trei ani.

58. În cauza sa *Stomakhin împotriva Rusiei*, reclamantul, un jurnalist, publicase o scrisoare de informare în care făcea un anumit număr de declarații referitoare la conflictul cecen. Instanțele naționale îl condamnaseră la cinci ani de închisoare și la interdicția de a practica jurnalismul timp de trei ani pe motiv că încălcase legea privind combaterea extremismului. Consideraseră că făcuse afirmații care instigau la violență și la extremism și incitau la ură și la dușmănie rasiale, religioase și sociale. Curtea a examinat afirmațiile în litigiu și a considerat că făceau parte dintr-o dezbateră pe un subiect de interes public și general, pentru care restrângerile aduse libertății de exprimare trebuie să fie strict încadrate. Cu privire la conținutul acestora, Curtea a deosebit trei ansambluri de afirmații. În acest context, ea a evidențiat că, dacă anumite articole depășiseră limitele criticii acceptabile și constituiau prin urmare instigare la violență și o apologie a terorismului, nu acesta era cazul tuturor articolelor. În opinia Curții, încălcarea de către instanțele naționale a drepturilor reclamantului prin pedeapsa severă pentru declarațiile sale în ansamblu nu răspundea unei nevoi sociale imperioase.

c. Art. 11⁶

Art. 11 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alții sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

2. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranță publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protejarea sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor și libertăților altora. Prezentul articol nu interzice ca restrângeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de stat. ”

6. A se vedea mai jos partea referitoare la „Dizolvarea partidelor politice”.

B. Dreptul la un proces echitabil

Art. 6 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.

3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

a. să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa;

b. să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

c. să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;

d. să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;

e. să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.”

1. Calitatea instanțelor

59. O „instanță”, în sensul art. 6 din Convenție, trebuie să fie întotdeauna „instituită de lege”. Expresia reflectă principiul statului de drept, inerent întregului sistem al Convenției și al protocoalelor la aceasta (*Jorgic împotriva Germaniei*, pct. 64). Expresia „instituită de lege” privește nu numai baza legală a înseși existenței instanței, ci și compunerea completului din fiecare cauză (*Lavents împotriva Letoniei*, pct. 114).

60. Dacă statele pot recurge la instanțe speciale, mai cu seamă tribunale pentru securitatea statului sau tribunale militare, această alegere nu le scutește de obligațiile ce decurg din art. 6 din Convenție, mai cu seamă în ceea ce privește independența și imparțialitatea judecătorului și echitatea procesului [a se vedea, de exemplu, *Incal împotriva Turciei* și *Öcalan împotriva Turciei* (MC), pct. 112-118 și 130-149].

61. În cauza *Ramda împotriva Franței*, reclamantul, resortisant algerian, fusese extrădat din Regatul Unit către Franța pe baza unor acuzații în legătură cu o serie de atacuri teroriste care avuseseră loc în Franța. Fusese judecat și condamnat de un tribunal corecțional pentru constituirea unui grup infracțional în vederea săvârșirii unor acte de terorism. Ulterior, fusese judecat și condamnat de o curte cu jurați pentru complicitate la săvârșirea unei serii de infracțiuni aparte, în special infracțiuni de asasinat și tentative de asasinat. Curtea cu jurați în chestiune a fost „constituită în mod special”, adică juriul popular fusese înlocuit prin judecători profesioniști pe motiv că jurații din afara magistraturii este posibil să se fi temut de represalii dacă făceau parte din completul de judecată într-o cauză de terorism. Aplicând principiile dezvoltate în cauza *Taxquet împotriva Belgiei* relativ la juriile

constituite din judecători profesioniști, Curtea a constatat că nu a fost încălcat art. 6 în ceea ce privește lipsa motivelor prezentate de juriul format din judecători profesioniști al curții cu jurați (a se vedea, în acest context, jurisprudența privind *Diplock courts* în *McKeown împotriva Regatului Unit*, precum și tribunalul penal special în hotărârile Curții *Donohoe împotriva Irlandei* și *Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*).

62. Pentru mai multe precizări despre independența și imparțialitatea instanțelor, a se vedea [Ghidul de jurisprudență privind art. 6](#) (latura penală).

2. Probe obținute cu încălcarea dreptului intern și a Convenției

63. În conformitate cu art. 19 din Convenție, sarcina Curții este de a de a asigura respectarea angajamentelor care rezultă din Convenție pentru statele contractante. În această privință, nu este de competența Curții să se pronunțe cu privire la erorile de fapt sau de drept pretins comise de o instanță, decât dacă și în măsura în care acestea ar fi putut să încalce drepturile și libertățile protejate de Convenție. Mai specific, dacă Convenția garantează, prin art. 6, dreptul la un proces echitabil, aceasta nu reglementează totuși admisibilitatea probelor ca atare, domeniu care intră astfel în primul rând sub incidența dreptului intern. Curtea nu poate deci să excludă din principiu și *in abstracto* admisibilitatea unei probe obținute în mod ilegal, de genul acesteia (*Galip Dođru împotriva Turciei*, pct. 73-74). Altfel spus, admiterea ca probe a informațiilor obținute cu încălcarea dreptului intern sau a Convenției, în special a art. 8, nu este, automat, incompatibilă cu cerințele de echitate prevăzute de art. 6 § 1. Curții îi revine sarcina să cerceteze dacă procesul în ansamblul său a fost echitabil. Examinează dacă procesul, inclusiv modul în care au fost obținute elementele de probă, a fost echitabil în ansamblu, ceea ce implică examinarea ilegalității în chestiune și, în cazurile în care se descoperă încălcarea unui alt drept protejat de Convenție, natura acestei încălcări (*Allan împotriva Regatului Unit*, pct. 42).

64. În ceea ce privește problema dacă procedura în ansamblu a fost echitabilă, trebuie cercetat dacă în procesul penal a fost respectat dreptul la apărare. Prin urmare, trebuie analizat, în special, dacă părții reclamante i s-a oferit posibilitatea de a contesta autenticitatea elementului de probă și de a se opune folosirii sale. Trebuie să se țină seama și de calitatea probei, inclusiv de chestiunea dacă circumstanțele în care a fost obținută pun la îndoială fiabilitatea sau exactitatea acesteia. Dacă nu se pune neapărat o problemă de echitate atunci când proba obținută nu se coroborează cu alte elemente, trebuie notat că, dacă este foarte solidă și nu naște nicio îndoială, nevoia de alte elemente de susținere scade (*Allan împotriva Regatului Unit*, pct. 43). Pe de altă parte, jurisprudența Curții acordă, de asemenea, o pondere importantă problemei de a ști dacă proba respectivă a fost sau nu determinantă pentru rezultatul procesului penal [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 254].

65. Totuși, aceste considerente diferă atunci când se pune problema folosirii în cadrul unui proces penal a probelor strânse printr-un mijloc socotit contrar art. 3 din Convenție. Curtea a declarat de mai multe ori că folosirea de probe obținute cu încălcarea art. 3 naște întotdeauna grave îndoieli cu privire la echitatea procedurii, chiar dacă admiterea acestora ca probe nu a fost decisivă în condamnarea suspectului [*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), pct. 99]. Cu privire la mărturiile obținute prin tortură sau alte rele tratamente contrare art. 3, Curtea a considerat că era puțin important ca faptele să fi fost considerate tortură, tratament inuman sau tratament degradant, o asemenea folosire ducând la o încălcare automată a art. 6 [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 254]. Același lucru este valabil pentru utilizarea unor probe materiale strânse prin acte de tortură [*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), pct. 105]. Folosirea acestor probe obținute cu ajutorul unui tratament contrar art. 3 și care se situează sub pragul torturii contravine, în schimb, art. 6 numai în cazul în care se demonstrează că încălcarea art. 3 a influențat rezultatul procedurii, adică a avut un impact asupra verdictului de vinovăție sau asupra pedepsei (a se vedea, *mutatis mutandis*, *El Haski împotriva Belgiei*, pct. 85). Aceste principii se aplică atunci când victima tratamentului contrar art. 3 este însuși acuzatul, dar și atunci când este vizat un terț (*ibidem*, pct. 85). În special, Curtea a decis că folosirea într-un proces a

probelor obținute prin tortură reprezintă o denegare flagrantă de dreptate, chiar dacă persoana de la care probele au fost astfel obținute este alta decât acuzatul [*Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, pct. 263 și 267].

66. Mai trebuie precizat că nu se impune constatarea încălcării art. 3 pentru a putea fi examinate de către Curte afirmațiile unui reclamant potrivit cărora declarațiile sale în fața poliției au fost obținute prin mijloace contrare art. 3, iar teza acestuia conform căreia admiterea unor asemenea elemente de probă în dosarul pe baza căruia s-a pronunțat instanța de judecată constituie, prin urmare, o încălcare a garanțiilor echității procesului care decurg din art. 6 (*Mehmet Duman împotriva Turciei*, pct. 42). Chiar și în cazul inadmisibilității unui capăt de cerere formulat în temeiul art. 3 din Convenție, Curtea poate examina cauza sub aspectul art. 6 și să concluzioneze că această dispoziție a fost încălcată ca urmare a folosirii de probe obținute prin nerespectarea art. 3.

3. Probe aflate sub incidența secretului și ședințe cu ușile închise

67. Din principiu, art. 6 § 1 impune ca autoritățile judiciare să comunice apărării toate probele relevante aflate în posesia lor, în acuzare, ca și în apărare [*Rowe și Davis c. Regatului Unit* (MC), pct. 60]. Astfel, principiile relevante pot fi extrase din art. 6 § 3 lit. b), care garantează reclamantului „timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării sale”. Totuși, în domeniul combaterii terorismului, dat fiind rolul important pe care îl joacă forțele de ordine, inclusiv serviciile de informații, unele elemente de probă pot să se afle sub incidența secretului.

68. Principiile referitoare la obligația de divulgare a elementelor de probă în procedurile penale, enunțate de Marea Cameră în hotărârea *Rowe și Davis* (pct. 60-62), se aplică de asemenea cauzelor privind terorismul. În cauza *McKeown împotriva Regatului Unit*, Curtea a reamintit că orice proces penal, inclusiv aspectele sale procedurale, trebuie să prezinte un caracter contradictoriu și să garanteze egalitatea armelor între acuzare și apărare. Într-adevăr, dreptul la un proces penal contradictoriu implică, pentru acuzare ca și pentru apărare, posibilitatea de a lua cunoștință de observațiile sau mijloacele de probă prezentate de cealaltă parte. Mai mult, art. 6 § 1 impune organelor de urmărire penală să comunice apărării toate probele relevante de care dispun, fie în acuzare, fie în apărare. Cu toate acestea, dreptul la divulgarea probelor relevante nu este un drept absolut. În fapt, într-o procedură penală, se poate constata că există interese concurente, și anume securitatea națională sau necesitatea de a proteja martori care riscă represalii sau de a păstra secretul metodelor polițienești de investigare a infracțiunilor, care trebuie puse în balanță cu drepturile acuzatului. Astfel, în anumite proceduri penale, poate fi necesară disimularea anumitor probe față de apărare, pentru a conserva drepturile fundamentale ale unei alte persoane ori pentru a apăra un interes public important. În acest context, sunt legitime din perspectiva art. 6 § 1 numai acele măsuri de restrângere a drepturilor apărării care sunt absolut necesare. Mai mult, toate dificultățile cauzate apărării prin limitarea drepturilor sale trebuie compensate suficient prin procedura în fața autorităților judiciare. Din jurisprudența Curții rezultă că în cazul în care apărării îi sunt ascunse probe în numele interesului public, nu este sarcina Curții să se pronunțe dacă această atitudine era absolut necesară, întrucât, în principiu, este de competența instanțelor interne să aprecieze probele prezentate înaintea lor. Sarcina Curții constă în a controla dacă procesul decizional aplicat într-un caz a întrunit, atât cât este posibil, cerințele contradictorialității și egalității armelor și a fost însoțit de garanții apte să protejeze interesele inculpatului.

69. În plus, în anumite situații, autoritățile judecătorești naționale pot decide desfășurarea procesului cu ușile închise (*Belachev împotriva Rusiei*, pct. 79-88). Așa cum se arată în textul art. 6 § 1, „accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia [...], atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției”. Ședința cu ușile închise, fie pe întreaga durată, fie parțial, trebuie așadar să fie dispusă strict în funcție de circumstanțele cauzei. În fapt, desfășurarea cu ușile închise a unui proces se poate revela uneori necesară în conformitate cu

art. 6, de exemplu pentru a proteja un martor sau viața sa privată, sau pentru a promova schimbul liber de informații și opinii în interesul justiției [*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, pct. 70; *Jasper împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 52 și *B. și P. împotriva Regatului Unit*, pct. 37].

70. Curtea a subliniat în special în cauza sa *Riepan împotriva Austriei* că problemele de securitate erau frecvente în procesele penale, dar că spețele în care acestea justificau excluderea prezenței publicului la proces erau mai degrabă rare (*ibidem*, pct. 34). Într-adevăr, măsurile de securitate trebuie să fie strict încadrate și să respecte principiul necesității. Autoritățile judecătorești trebuie să prevadă toate soluțiile posibile pentru a garanta siguranța și securitatea în instanță și să prefere orice măsură mai puțin strictă uneia mai stricte, dacă aceasta permite atingerea aceluiași scop (*Krestovskiy împotriva Rusiei*, pct. 24-36). În cazul în care o instanță națională hotărăște desfășurarea procesului cu ușile închise, aceasta este obligată să-și justifice hotărârea motivând suficient și demonstrând că respectiva măsură este strict necesară în sensul art. 6 § 1 (*Chaushev și alții împotriva Rusiei*, pct. 22-24).

4. Dreptul de acces la avocat pe durata arestării preventive

71. Dreptul oricărui acuzat de a fi apărat efectiv de un avocat se numără printre elementele fundamentale ale procesului echitabil [*Salduz împotriva Turciei* (MC), pct. 51, *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 255, *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), pct. 112 și *Beuze împotriva Belgiei* (MC), pct. 123]. Acest drept se aplică din momentul în care există o „acuză în materie penală” și, în special, de la arestarea unui suspect, independent de faptul că persoana în cauză a fost sau nu audiată, ori că a făcut obiectul unei alte măsuri de cercetare în cursul perioadei relevante (*Beuze împotriva Belgiei*, pct. 123).

72. Cu toate acestea, accesul în termen scurt la un avocat nu este un drept absolut și, în situații excepționale, poate fi întârziat. Curtea trebuie, mai întâi, să stabilească dacă restricția respectivă era justificată de motive imperative. În continuare, trebuie să estimeze prejudiciul pe care restricția l-a putut cauza drepturilor apărării, având în vedere caracterul echitabil general al procedurii [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 257]. Asemenea motive imperioase există, de exemplu, în cazul în care se demonstrează în mod convingător că existase o nevoie urgentă de a preveni o atingere gravă la adresa vieții, a libertății sau a integrității fizice într-un anumit caz. În astfel de circumstanțe, autoritățile trebuie în mod imperativ să protejeze drepturile garantate victimelor sau potențialelor victime prin art. 2, art. 3 și art. 5 § 1 din Convenție în special, precum în cazul unui potențial atac terorist (*ibidem*, pct. 259). În schimb, un risc general de scurgeri de informații nu poate constitui un motiv imperativ care să justifice restrângerea accesului la un avocat (*ibidem*, pct. 259); la fel stau lucrurile atunci când limitarea accesului la un avocat are la origine o practică administrativă a autorităților [*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), pct. 130].

73. Pentru mai multe precizări privind dreptul de acces la un avocat, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 6 (latura penală)⁷.

7. *Ghid privind art. 6 (latura penală) – Dreptul la un proces echitabil.*

IV. Diverse măsuri adoptate împotriva terorismului

A. Interdicția de părăsire a domiciliului

Art. 5 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale:

- a) dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent;
- b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege;
- c) dacă a fost arestat sau reținut în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănui că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșască o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;
- d) dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii sale în fața autorității competente;
- (e) dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boala contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;
- f) dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

2. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa.

3. Orice persoană arestată sau deținută, în condițiile prevăzute de paragraful 1 lit. c) din prezentul articol, trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere.

4. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală.

5. Orice persoană care este victimă a unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol are dreptul la reparații. ”

Art. 2 din Protocolul nr. 4

„1. Oricine se găsește în mod legal pe teritoriul unui stat are dreptul să circule în mod liber și să-și aleagă în mod liber reședința sa.

2. Orice persoană este liberă să părăsească orice țară, inclusiv pe a sa.

3. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora.

4. Drepturile recunoscute în paragraful 1 pot, de asemenea, în anumite zone determinate, să facă obiectul unor restrângeri care, prevăzute de lege, sunt justificate de interesul public într-o societate democratică. ”

74. În cauza *De Tommaso împotriva Italiei* (MC), Curtea a avut ocazia de a se pronunța cu privire la aplicarea de măsuri polițienești asupra unei persoane considerate ca reprezentând un pericol pentru societate. În această cauză, Tribunalul Bari, observând că reclamantul reprezenta un pericol pentru societate, îi impusese o măsură de supraveghere specială a poliției pentru o perioadă de doi ani. Această măsură implica obligații precum să se prezinte o dată pe săptămână la poliție, să caute un loc de muncă în termen de o lună, să locuiască într-o localitate dată, fără a schimba locul reședinței, să nu frecventeze persoane condamnate și supuse unor măsuri de prevenție sau de securitate, să rămână acasă între orele 22.00 și 6.00 în fiecare noapte, să nu dețină și nici să poarte arme, să nu frecventeze cafenelele, cabaretele, sălile de jocuri și locurile de prostituție și să nu participe la întruniri publice, să nu folosească telefoane mobile și aparate radioelectrice și să poarte asupra sa „documentul prescriptiv” și să îl prezinte la solicitarea poliției.

75. Curtea a hotărât că măsurile impuse nu constituie o lipsire de libertate în sensul art. 5. A subliniat, în special, că reclamantului nu i s-a restrâns libertatea de a ieși afară pe durata zilei și că astfel a avut posibilitatea de a duce o viață socială și de a avea legături personale cu exteriorul (a se compara cu *Guzzardi împotriva Italiei*). Cu toate acestea, a apreciat că art. 2 din Protocolul nr. 4 se aplica măsurilor respective și că a fost încălcat în cauză. A subliniat că legea aplicabilă în speță era redactată în termeni vagi și excesiv de generali. Nici persoanele cărora le puteau fi aplicate măsurile preventive și nici conținutul anumitor măsuri nu erau definite cu o precizie și o claritate suficiente pentru a îndeplini condițiile de previzibilitate decurgând din art. 2 din Protocolul nr. 4 la Convenție.

76. În cauza *Timofeyev și Postupkin împotriva Rusiei*, Curtea a considerat că scopul principal al măsurilor de „supraveghere administrativă” în cauză era de a preveni recidiva și că, prin urmare, acestea aveau un caracter preventiv și nu puteau fi considerate ca având caracter represiv și ca reprezentând o sancțiune în sensul art. 7 din Convenție (nicio pedeapsă fără lege). Comparând „supravegherea administrativă” cu o sancțiune penală, Curtea a subliniat că stabilirea pedepsei a ținut cont de circumstanțele agravante și atenuante în legătură cu comiterea infracțiunii și, prin urmare, de gradul de vinovăție al autorului, în timp ce aplicarea supravegherii administrative nu a depins de gradul de vinovăție, ci s-a bazat pe „periculozitatea” persoanei condamnate în stare de recidivă. Prin urmare, măsurile de supraveghere administrativă nu intră în domeniul de aplicare a art. 7 și, din motive similare, a art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenție (dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori).

B. Confiscarea bunurilor

Art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.”

77. Confiscarea bunurilor poate fi folosită ca o armă de descurajare în combaterea criminalității organizate (*Phillips împotriva Regatului Unit*, pct. 52). Cu toate acestea, o astfel de confiscare poate ridica întrebări în contextul art. 1 din Protocolul nr. 1 (a se vedea, în special, *Grifhorst împotriva Franței*, pct. 81-106) în măsura în care intră în domeniul de aplicare al celui de al doilea paragraf al acestei prevederi, care permite mai cu seamă statelor contractante să reglementeze folosirea bunurilor pentru a asigura plata amenzilor. Al doilea paragraf trebuie, totuși, interpretat în lumina principiului general enunțat în prima frază a primului paragraf și trebuie așadar să existe un raport

rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit [*Aboufadda împotriva Franței* (dec.), pct. 22].

78. Din jurisprudența Curții în materie reiese că orice ingerință în exercitarea dreptului la respectarea bunurilor trebuie să păstreze un „echilibru just” între cerințele interesului general al colectivității și cele ale apărării drepturilor fundamentale ale individului. În acest domeniu, statele dispun de o largă marjă de apreciere atât pentru a alege modalitățile de punere în aplicare, cât și pentru a hotărî dacă urmările acestora sunt motivate, în interesul general, de preocuparea de a atinge obiectivul legii în cauză (*Grifhorst împotriva Franței*, pct. 82-83). Orice confiscare a bunurilor trebuie să fie prevăzută de lege și să vizeze un scop de interes general. Combaterea criminalității și a terorismului urmărește în principiu un asemenea scop. În ceea ce privește proporționalitatea, Curtea a subliniat deja că măsura confiscării bunurilor în cauze penale a dobândit un loc important, atât în ordinea juridică a mai multor state contractante, cât și pe plan internațional, și că în prezent este utilizată nu numai drept mijloc de probă, dar și ca sancțiune independentă în cazul unui delict [*Aboufadda împotriva Franței* (dec.), pct. 27].

79. În cauza *Aboufadda împotriva Franței* (dec.), Curtea era invitată să examineze o prezumție legală. Conform legii respective, persoanele care sunt în legătură obișnuită cu o persoană care săvârșește infracțiuni sau delikte pedepsite cu cel puțin cinci ani de închisoare și care nu poate justifica resursele pentru modul său de viață sau sursa bunurilor pe care le deține, sunt prezumate a beneficia, în cunoștință de cauză, de bunuri obținute prin fraudă. Prin urmare, toate sau o parte a bunurilor a căror sursă aceștia nu reușesc să o justifice pot fi confiscate drept pedeapsă complementară. În această cauză, Curtea a considerat că atingerea adusă dreptului reclamanților la respectarea bunurilor lor nu a fost disproporționată față de scopul de interes general urmărit. A observat, în special, că decizia instanțelor interne de confiscare a casei aparținând persoanelor în cauză în întregime drept pedeapsă reflecta expresia unei voințe legitime de a sancționa în mod sever faptele grave de care reclamanții au fost găsiți vinovați și care se înscriau exact în contextul infracțiunii de trafic de stupefiante de mare amploare la nivel local.

C. Retragera unei licențe de difuzare

Art. 10 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercițarea acestor libertăți, ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.”

80. Curtea a admis de multă vreme că anumite forme de identificare cu o organizație teroristă, și mai cu seamă apologia unei astfel de organizații, puteau fi considerate drept manifestarea susținerii terorismului și o incitare la violență și la ură. La fel, Curtea admite că difuzarea de mesaje laudând autorul unui atentat, denigrând victimele unui atentat, solicitând finanțarea organizațiilor teroriste sau alte comportamente similare poate constitui acte de incitare la violența teroristă (*Yavuz și Yaylali împotriva Turciei*, pct. 51).

81. În cauza sa *ROJ TV A/S împotriva Danemarcei* (dec.), Curtea a avut ocazia să se pronunțe cu privire la difuzarea de programe de televiziune ce făceau apologia unei organizații teroriste. O societate de televiziune fusese condamnată pentru difuzarea de programe ce făceau apologia organizației teroriste PKK. Instanțele naționale apreciaseră că PKK (care figura pe lista organizațiilor teroriste în Uniunea Europeană, în Canada, în Statele Unite, în Australia și în Regatul Unit) săvârșise sau intenționa săvârșirea de acte de terorism în sensul codului penal. Societatea reclamantă fusese găsită vinovată că a făcut apologia actelor de terorism săvârșite de această organizație și licența îi fusese retrasă. Curtea a apreciat, mai întâi, că nu existau indicii că instanțele naționale nu își întemeiaseră deciziile pe o apreciere acceptabilă a faptelor relevante.

82. În ceea ce privește problema dacă art. 17 din Convenție (interdicția abuzului de drept) era aplicabil în speță, Curtea a conferit o importanță considerabilă concluziilor instanțelor interne conform cărora prezentarea părtinitoare a realității, însoțită de incitarea repetată la a participa la lupte, de incitarea la a adera la PKK sau la lupta armată, precum și prezentarea într-o lumină eroică a portretului luptătorilor decedați ai PKK, constituiau un element al propagandei pentru această organizație teroristă și nu puteau fi considerate drept exprimarea unei simpatii. Curtea a apreciat că, având în vedere conținutul programelor, prezentarea lor și legătura dintre acestea, cauza privea promovarea activităților teroriste ale PKK. A subliniat, la fel ca instanțele naționale, și că în momentul faptelor PKK finanța societatea reclamantă într-o măsură importantă. Prin urmare, Curtea a considerat că, având în vedere art. 17 din Convenție, această cerere nu intra în domeniul de aplicare al libertății de exprimare astfel cum este protejată de art. 10.

D. Dizolvarea partidelor politice⁸

Art. 11 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alții sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

2. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protejarea sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor și libertăților altora. Prezentul articol nu interzice ca restrângeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de stat.”

83. Partidele politice dispun de libertatea de asociere astfel cum este protejată prin art. 11 din Convenție (*Partidul comunist unificat al Turciei și alții împotriva Turciei*, pct. 25). Având în vedere rolul partidelor politice, măsurile luate împotriva acestora afectează libertatea de asociere și, prin urmare, starea democrației din țara respectivă (*ibidem*, pct. 31).

84. În același timp, libertățile garantate prin art. 11 din Convenție, ca și prin art. 9 și art. 10, nu pot priva autoritățile statului de dreptul de a-și proteja instituțiile împotriva unei asociații care, prin activitățile sale, le pune în pericol. În această privință, jurisprudența Curții arată că o anumită formă de conciliere între imperativele apărării societății democratice și cele ale apărării drepturilor individuale este inerentă sistemului Convenției. O astfel de conciliere impune ca intervenția autorităților să se facă conform art. 11 § 2 [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Refah Partisi (Partidul Bunăstării) și alții împotriva Turciei* (MC), pct. 96].

85. În acest context, jurisprudența Curții stabilește două mari principii pe care trebuie să le respecte un partid politic. În primul rând, mijloacele folosite de acesta trebuie să fie legale și democratice din

8. A se vedea partea „Art. 11” din prezentul ghid.

toate punctele de vedere. În al doilea rând, proiectul politic propus de acesta trebuie el însuși să fie compatibil cu principiile democratice fundamentale. Rezultă de aici în mod obligatoriu că un partid politic ai cărui lideri incită la folosirea violenței sau propun un proiect politic care nu respectă democrația ori vizează distrugerea acesteia, precum și nerespectarea drepturilor și libertăților pe care le recunoaște aceasta, nu poate să se prevaleze de protecția Convenției împotriva sancțiunilor aplicate pentru aceste motive [*Refah Partisi (Partidul Bunăstării) și alții împotriva Turciei* (MC), pct. 98].

86. În cauza *Herri Batasuna și Batasuna împotriva Spaniei*, Curtea a avut ocazia să-și dezvolte propria jurisprudență privind dizolvarea partidelor politice pe motivul legăturilor cu o organizație teroristă. În această cauză, Tribunalul Suprem din Spania decisese dizolvarea a două partide politice pe motiv că susțineau o organizație teroristă, în special justificând metodele și acțiunile sale. Această hotărâre a fost ulterior confirmată de Tribunalul Constituțional. Curtea a subscris la concluziile instanțelor naționale. A apreciat că actele și discursurile imputabile partidelor politice reclamante formau un tot care dădea imaginea clară a unui model de societate conceput și promovat de aceștia, care era în contradicție cu noțiunea de „societate democratică”. În consecință, Curtea a apreciat că decizia autorităților judiciare naționale putea fi în mod rezonabil considerată, în cadrul marjei de apreciere reduse de care dispun statele, ca răspunzând unei „nevoi sociale imperioase”.

E. Interdicția de a ieși de pe teritoriu

Art. 2 din Protocolul nr. 4

„1. Oricine se găsește în mod legal pe teritoriul unui stat are dreptul să circule în mod liber și să-și aleagă în mod liber reședința sa.

2. Orice persoană este liberă să părăsească orice țară, inclusiv pe a sa.

3. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora.

4. Drepturile recunoscute în paragraful 1 pot, de asemenea, în anumite zone determinate, să facă obiectul unor restrângeri care, prevăzute de lege, sunt justificate de interesul public într-o societate democratică.”

87. Măsurile privitoare la interdicția de a ieși de pe teritoriu în contextul combaterii terorismului pot pune probleme atât din perspectiva art. 8 din Convenție, cât și din perspectiva art. 2 din Protocolul nr. 4.

88. În practică, această interdicție poate fi explicită sau implicită, ca în cauzele în care unui cetățean îi este retras pașaportul sau îi este refuzată cererea de prelungire a acestuia.

89. Cauza *İletmiş împotriva Turciei* privea măsura confiscării și a nerestituirii, timp de mai mulți ani, a pașaportului reclamantului acuzat de activități separatiste în detrimentul statului. Curtea a considerat că o astfel de măsură reprezenta o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private, în măsura în care reclamantul locuia de 17 ani împreună cu familia în Germania, unde se căsătorise și unde se născuseră cei doi copii ai săi. Cu privire la necesitatea ingerinței într-o societate democratică, Curtea a considerat că, cu cât procedura se prelungea fără semne de evoluție, și cu cât dura mai mult lipsa oricărei probe incriminatoare la adresa reclamantului, cu atât slăbea interesul legat de scopul legitim. Rezulta de aici că, odată cu trecerea timpului, interesul pentru dreptul la respectarea vieții private a depășit imperativele de securitate națională sau de prevenire a infracțiunilor. În această cauză Curtea a concluzionat că menținerea interdicției de a părăsi teritoriul național nu mai corespundea unei „nevoi sociale imperioase” în sensul art. 8 din Convenție (a se vedea și cauza *Pașaoğlu împotriva Turciei*, care privește restricția administrativă în legătură cu acordarea

pașaportului și refuzul autorităților naționale de a-i prelungi pașaportul unui reclamant care locuia în străinătate cu familia).

F. Retragera cetățeniei

Art. 8 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.”

90. Cauza *K2 împotriva Regatului Unit* (dec.) este prima în care Curtea a examinat problema retragerii cetățeniei în contextul terorismului și al securității naționale. În această cauză, reclamantul era un cetățean britanic prin naturalizare. Părăsise Regatul Unit cu încălcarea condițiilor de liberare condiționată. Cetățenia îi fusese retrasă prin ordin al ministrului de Interne atunci când se afla în străinătate. Autoritățile naționale i-au interzis, de asemenea, intrarea pe teritoriul național pe motiv că era implicat în fapte de terorism și că avea legături cu grupuri extremiste. În fața Curții, reclamantul s-a plâns de măsurile luate împotriva sa, pe care le considera o încălcare a dreptului său la respectarea vieții sale de familie și private (art. 8). Acesta a pretins, de asemenea, că nu existau garanții procedurale adecvate care să asigure respectarea efectivă a drepturilor sale decurgând din art. 8, din moment ce, în opinia sa, era foarte limitată comunicarea probelor incriminatorii legate de securitatea națională, iar interdicția de intrare în țară care îi fusese aplicată îl împiedicase de a fi efectiv prezent în procedură.

91. Curtea a examinat cauza în lumina principiilor care decurg din hotărârea *Ramadan împotriva Maltei*. În special, a investigat dacă decizia luată împotriva reclamantului era arbitrară și dacă prin consecințele acesteia s-a încălcat art. 8. În această privință, a precizat că pentru a stabili caracterul arbitrar sau nu al retragerii cetățeniei, trebuia să determine dacă măsura era prevăzută de lege, dacă a fost însoțită de garanțiile procedurale necesare și dacă autoritățile acționaseră cu promptitudine și diligență. Pe de altă parte, Curtea a constatat că noțiunea de „absență a arbitrariului” era un criteriu mai strict decât cel al proporționalității.

92. În speță, Curtea a considerat că măsura retragerii cetățeniei pronunțată cu privire la reclamant nu era arbitrară. În ceea ce privește capătul de cerere al reclamantului conform căruia nu beneficiase de garanții procedurale în cadrul procedurii interne, prin faptul că nu ar fi avut acces decât la anumite elemente din dosar și că ar fi fost împiedicat de interdicția de a intra pe teritoriu să ia parte efectiv la procedura recursului, Curtea a constatat că procedura internă se desfășurase într-un mod compatibil cu cerințele art. 8 și că nu era sarcina sa să conteste concluziile instanțelor interne. În sfârșit, cu privire la consecințele retragerii cetățeniei, Curtea a reținut că reclamantul a obținut cetățenia sudaneză și că prin măsura în cauză nu devenise, deci, apatrid. Pe de altă parte, Curtea a observat că reclamantul nu prezentase nicio probă care să susțină afirmația sa potrivit căreia soția și copilul său domiciliau în Regatul Unit. Astfel, a indicat faptul că, în orice caz aceștia erau liberi să-l întâlnească în Sudan și chiar să se instaleze acolo. În consecință, Curtea a declarat cererea inadmisibilă ca vădit neîntemeiată.

93. În cauza *Ghoumid și alții împotriva Franței*, Curtea a confirmat „marea importanță” pe care o acorda faptului că reclamantii, cărora li se retrăsese cetățenia franceză după condamnarea lor pentru terorism, aveau toți o altă cetățenie și, în consecință, decizia în litigiu nu a avut drept consecință transformarea lor în apatrizi.

Deși reclamanților le fusese aplicată această măsură la mult timp după condamnare (la 10 ani de la fapte și la aproape șapte ani de la hotărârea în apel), Curtea a considerat că, în circumstanțele speciale ale speței, timpul scurs nu era suficient, în sine, să dea un caracter arbitrar măsurii. Pe de altă parte, Curtea a acceptat că, în urma atentatelor care loviseră țara în 2015, Franța a putut să ia măsuri mai stricte de combatere a terorismului, punând accentul în special pe argumentul Guvernului potrivit căruia persoanele condamnate pentru terorism nu trebuiau să mai beneficieze de legătura specifică a cetățeniei țării unde acestea se află.

În cele din urmă, Curtea a concluzionat că retragerea cetățeniei prevăzută de art. 25 din codul civil francez nu reprezenta o măsură penală în sensul art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenție.

G. Măsuri luate în cadrul unui sistem internațional de sancțiuni

Art. 6 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.

3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

a. să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa;

b. să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

c. să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;

d. să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;

e. să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.”

94. Combaterea terorismului, în special în formele sale actuale, poate face ca statele să ia măsuri administrative și judiciare represive, pe lângă sancționarea în sine a unei fapte penale, în special în cadrul unui sistem internațional de sancțiuni [*Nada împotriva Elveției* (MC) și *Al-Dulimi și Montana Management Inc. împotriva Elveției* (MC)].

95. Hotărârea pronunțată de Curte în cauza *Al-Dulimi și Montana Management Inc. împotriva Elveției* (MC), care nu privește terorismul, vizează accesul la o instanță pentru a contesta confiscarea bunurilor realizată în temeiul Rezoluției 1483 a Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (ONU). Reclamantul era director al celei de-a doua reclamante, o societate, și, conform Consiliului de Securitate, fusese responsabil cu finanțele serviciilor secrete irakiene sub regimul lui Saddam Hussein. În cadrul regimului de sancțiuni instituit de Consiliul de Securitate, reclamanții erau pe lista de sancțiuni, iar bunurile lor fuseseră confiscate în vederea transferării lor către Fondul de dezvoltare

pentru Irak. Persoanele în cauză contestaseră inutil deciziile de confiscare în fața instanțelor elvețiene, care se consideraseră obligate să se limiteze la a verifica dacă numele reclamantilor figurau efectiv pe listele întocmite de Comitetul de Sancțiuni și dacă posesiunile în cauză se aflau în proprietatea lor. În fața Curții, reclamantii se plâng de o restrângere disproporționată a dreptului lor de acces la o instanță, cu încălcarea art. 6 (latura civilă). Curtea s-a confruntat cu problema dacă există, între Rezoluția 1483 a Consiliului de Securitate și art. 6 din Convenție, un conflict care ar fi impus să se stabilească ierarhia dintre obligațiile care decurgeau din Convenție, pe de o parte, și cele care decurgeau din Carta Organizației Națiunilor Unite, pe de altă parte. A apreciat că, deoarece art. 24 § 2 din Cartă impune Consiliului de Securitate să acționeze conform scopurilor și principiilor ONU, era de presupus că acesta nu înțelegea să impună statelor membre o obligație care ar contraveni principiilor fundamentale în materie de apărare a drepturilor omului. În consecință, exceptând situațiile când Consiliul de Securitate folosește într-o rezoluție un limbaj clar și explicit în care își exprimă dorința de a vedea că statele iau măsuri contrare dreptului internațional al drepturilor omului, Curtea va prezuma „într-un spirit de armonizare sistematică” absența unui conflict de obligații susceptibil să ducă la punerea în aplicare a normei de întâietate cuprinsă în art. 103 din Cartă. În consecință, în caz de ambiguitate în textul unei rezoluții a Consiliului de Securitate, Curtea trebuie, dacă este posibil, să rețină interpretarea care corespunde mai bine cerințelor Convenției și care permite a se evita orice conflict de obligații. În circumstanțele cauzei, Curtea a considerat că nimic din Rezoluția 1483 nu interzicea în mod explicit instanțelor naționale să verifice, din perspectiva respectării drepturilor omului, măsurile luate la nivel național pentru aplicarea rezoluției. Într-adevăr, atunci când nu exclude în mod explicit controlul judiciar, rezoluția trebuie întotdeauna să fie înțeleasă ca autorizând statele să exercite un asemenea control pentru a evita arbitrariul în aplicarea sa; este vorba de a menține echilibrul corect între interesele concurente implicate. În aceeași ordine de idei, orice aplicare a rezoluției Consiliului de Securitate fără posibilitatea unui control jurisdicțional care să asigure absența arbitrariului ar angaja răspunderea statului în sfera de aplicare a art. 6 din Convenție. În lipsa conflictului dintre obligațiile care decurgeau din Carta Organizației Națiunilor Unite și cele izvorâte din Convenție, Curtea a considerat că nu exista necesitatea de a decide nici asupra ierarhiei obligațiilor juridice decurgând din art. 103 și nici, în fapt, asupra aplicării criteriului protecției echivalente [a se vedea *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (MC)].

96. Curtea a concluzionat că, în speță, reclamantii nu au avut nicio posibilitate de a prezenta elemente de probă pentru a demonstra că înscrierea lor pe listele Comitetului de Sancțiuni era arbitrară. Pentru Curte, imposibilitatea de a contesta măsura confiscării timp de zece ani era „greu de conceput într-o societate democratică”. A precizat, de altfel, că procedurile de radiere în fața Comitetului de Sancțiuni nu puteau înlocui un control jurisdicțional adecvat la nivelul statului pârât și nici nu-i puteau compensa lipsa, având în vedere criticile „serioase, repetate și convergente” al căror obiect fuseseră aceste proceduri în numeroase medii internaționale. Prin urmare, a concluzionat că a fost încălcat art. 6 din Convenție.

H. Expulzări

Art. 1 din Protocolul nr. 7

„1. Un străin care își are reședința în mod legal pe teritoriul unui stat nu poate fi expulzat decât în temeiul executării unei hotărâri luate conform legii și el trebuie să poată:

- a. să prezinte motivele care pledează împotriva expulzării sale;
- b. să ceară examinarea cazului său; și
- c. să ceară să fie reprezentat în acest scop în fața autorităților competente sau a uneia ori a mai multor persoane desemnate de către această autoritate.

2. Un străin poate fi expulzat înainte de exercitarea drepturilor enumerate în paragraful 1a), b) și c) al acestui articol atunci când expulzarea este necesară în interesul ordinii publice sau se întemeiază pe motive de securitate națională.”

97. În cauza *Muhammad și Muhammad împotriva României* (MC), reclamanții erau resortisanți pakistanezi cu reședința în România unde obținuseră vize de studenți. Au fost expulzați de pe teritoriul României pe motive de securitate națională. Totuși, aceștia nu au avut acces la documentele clasificate secrete pe care era întemeiată această decizie. Mai mult, nu au primit nicio informație precisă despre faptele și motivele pe care se întemeia expulzarea lor. Curtea a constatat încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 7, pe motiv că dreptul reclamanților de a fi informați despre elementele de fapt și despre conținutul documentelor aflate la baza expulzării lor suferise o importantă limitare care nu fusese compensată în procedura internă.

98. În această cauză, Curtea a precizat că respectiva comunicare a motivelor expulzării se limitează la informațiile care sunt esențiale pentru a asigura exercitarea efectivă de către străinii în cauză a dreptului de a invoca elementele de fapt relevante care au determinat autoritățile naționale să considere că ei reprezintă o amenințare pentru securitatea națională. Curtea a recunoscut aici dreptul de acces la documentele din dosar, care impune ca străinul în cauză să fie informat, de preferat în scris și în orice caz într-o manieră care să-i permită acestuia să-și pregătească apărarea în mod efectiv, despre conținutul documentelor și al informațiilor din dosar pe care autoritatea competentă s-a întemeiat pentru a decide expulzarea, fără a aduce atingere posibilității de a opera, dacă este necesar, restricții justificate corespunzător privind acest tip de informații.

99. Aceste drepturi procedurale ale străinului nefiind absolute, Curtea a stabilit o limită pe care nicio restricție nu trebuie să o depășească: restricțiile nu trebuie să anuleze protecția procedurală asigurată de art. 1 din Protocolul nr. 7 aducând atingere însuși fondului garanțiilor prevăzute de această dispoziție, precum dreptul străinului de a invoca motivele împotriva expulzării sale și protecția împotriva arbitrarului. Pentru a stabili întinderea drepturilor procedurale, s-a inspirat din propria jurisprudență cu privire la art. 5 și art. 6 din Convenție. Astfel, a aplicat un dublu criteriu constând în a cerceta, mai întâi, dacă limitările vizate au fost considerate ca justificate corespunzător de către autoritatea independentă competentă în lumina circumstanțelor speței și, în continuare, dacă dificultățile care decurgeau pentru străinul vizat au fost contrabalansate suficient prin factori compensatori, cum sunt garanțiile procedurale. În opinia Curții, faptul că necesitatea limitărilor în litigiu nu a fost examinată sau că a fost examinată insuficient nu este de ajuns, în sine, pentru a constata încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 7. Totuși, în această ipoteză, Curtea va efectua un control mai strict al factorilor compensatori instituiți. În acest context, aprecierea Curții este orientată de două principii de bază: cu cât sunt mai limitate informațiile oferite străinului vizat, cu atât garanțiile trebuie să fie mai importante și atunci când circumstanțele unei cauze au o miză deosebit de importantă pentru acesta, garanțiile compensatorii trebuie să fie și mai consolidate.

100. În cauza *K.I. împotriva Franței*, reclamantului, un resortisant rus de origine cecenă, i s-a acordat statutul de refugiat, dar a fost ulterior declarat vinovat pentru fapte de terorism și condamnat la cinci ani de închisoare. Autoritățile franceze au decis, de asemenea, să îl trimită înapoi în Rusia, unde reclamantul a susținut că ar fi expus unui risc real de a fi supus unor tratamente contrare art. 3 din cauza condamnării sale în Franța pentru terorism. Hotărârea reafirmă protecția absolută conferită de art. 3 din Convenție care, în pofida modificării statutului de refugiat al persoanei în cauză și a necesității ca statul de expulzare să gestioneze riscurile de securitate legate de persoanele condamnate pentru terorism, impune o evaluare completă și *ex nunc* a riscului real, în cazul expulzării, de a fi supus unor tratamente contrare art. 3 pe teritoriul statului de destinație.

101. Pentru informații detaliate asupra normelor privind extrădarea, expulzarea sau orice alt tip de transfer, inclusiv în cauze de terorism, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind imigrarea⁹ și Ghidul privind art. 1 din Protocolul nr. 7 la Convenția europeană a drepturilor omului¹⁰.

V. Viața privată și de familie

Art. 8 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.”

1. Restituirea corpurilor unor prezumtivi teroriști pentru înhumare

102. Curtea a fost sesizată cu numeroase cauze privind refuzul autorităților naționale de a restitui rudelor corpurile unor prezumtivi teroriști (a se vedea, în special *Sabanchiyeva și alții împotriva Rusiei* și *Gülbahar Özer și Yusuf Özer împotriva Turciei*). În cauza *Sabanchiyeva și alții împotriva Rusiei*, rudele apropiate ale reclamantilor fuseseră ucise în urma ciocnirilor cu forțele de securitate. Ulterior identificării corpurilor de către reclamantii, autoritățile naționale au decis să incinereze cadavrele, deși reclamantii ceruseră restituirea acestora pentru a organiza înhumarea. În acest cadru, autoritățile naționale invocaseră prevederile de drept intern care interzic restituirea cadavrelor teroriștilor decedați în timpul întreruperii unui act terorist.

103. În examinarea sa din perspectiva art. 8 din Convenție, Curtea a considerat că decizia în litigiu se putea justifica din motive ce țin de securitatea publică, prevenirea tulburărilor ordinii publice și protejarea drepturilor și libertăților altora, inclusiv a celor ale victimelor actelor de terorism. A subliniat și că, organizând intervenția în litigiu, autoritățile erau îndreptățite să acționeze în perspectiva limitării pe cât posibil a impactului informațional și psihologic al actelor de terorism asupra populației și a menajării sensibilității rudelor victimelor acestor acte. În opinia Curții, astfel de măsuri puteau cu siguranță limita posibilitatea reclamantilor de a alege data și locul, precum și desfășurarea funeraliilor și a înhumării, și chiar de a interveni direct în acest proces.

⁹ Ghidul privind jurisprudența Curții - Imigrarea

¹⁰ Ghid privind art. 1 din Protocolul nr. 7- Garanții procedurale în caz de expulzare a străinilor

104. Cu toate acestea, Curtea, observând că reclamantii fuseseră îndepărtați cu totul de la înmormântare și nu avuseseră nicio posibilitate să aducă un ultim omagiu rudelor lor, a concluzionat că autoritățile naționale nu evaluaseră circumstanțele în funcție de fiecare caz. În fapt, legea așa cum era interpretată prevedea refuzul automat și autoritățile nu fuseseră, prin urmare, în măsură să cerceteze dacă existau alte mijloace de a atinge scopurile legitime. Astfel, Curtea a considerat că măsura în litigiu nu asigurase un echilibru just între interesele concurente.

2. Dreptul deținuților de a menține contacte cu familia

105. Curtea s-a pronunțat și în alte cauze cu privire la dreptul deținuților de a menține contacte cu familia, în special în contextul criminalității organizate [a se vedea, între altele *Messina împotriva Italiei (nr. 2)*]. Pentru informații detaliate, a se vedea și Ghidul de jurisprudență privind art. 8)¹¹. În acest context, autoritățile naționale pot mai cu seamă să limiteze numărul vizitelor de familie, să le supravegheze și să supună deținutul unui regim penitenciar specific.

106. În cauza *Öcalan împotriva Turciei (nr. 2)*, reclamantul, lider PKK, pretindea în principal încălcarea dreptului său la respectarea vieții de familie, ca urmare a restricțiilor aplicate contactelor sale cu membrii familiei, comunicărilor prin telefon, corespondenței și vizitelor. Curtea a observat că, în numeroase state părți la Convenție, existau regimuri de siguranță sporită pentru deținuții periculoși. A adăugat că aceste regimuri se bazau pe înăsprirea controalelor asupra comunicării cu exteriorul pentru deținuții care prezentau un risc deosebit pentru ordinea din penitenciar și pentru ordinea publică. A declarat că, în consecință, nu se putea îndoi de necesitatea de a-i aplica reclamantului un regim special de detenție. Cu privire la punerea în balanță a interesului individual al reclamantului de a comunica cu familia și a interesului general de a-i restrânge contactele cu exteriorul, Curtea a subliniat că autoritățile penitenciare căutaseră să-l ajute să mențină contactul cu familia, în măsura posibilului. Într-adevăr, vizitele erau permise o dată pe săptămână, fără limită a numărului de vizitatori. În plus, autoritățile penitenciare, dând curs recomandărilor CPT, permisese reclamantului să-și primească vizitatorii în jurul unei mese. De asemenea, din dosar reieșea că erau autorizate comunicațiile telefonice. Corespondența dintre persoana în cauză și membrii familiei sale funcționa normal, dacă erau lăsate deoparte controlul și cenzura menite să evite schimburile de informații asupra activităților organizației teroriste PKK fondate de reclamant. În lumina acestor considerente, Curtea a considerat că limitările aduse dreptului reclamantului la respectarea vieții sale de familie nu au depășit ceea ce, într-o societate democratică, era necesar apărării ordinii și siguranței publice și prevenirii faptelor penale, în sensul art. 8 § 2 din Convenție.

107. Locul de detenție al persoanelor poate, la rândul său, în anumite condiții, să ridice probleme din perspectiva art. 8 din Convenție. Pentru mai multe precizări, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 8)¹².

108. În cauza *Labaca Larrea și alții împotriva Franței (dec.) (pct. 52)*, care a avut ca obiect încarcerarea, în Franța, a trei membri ai ETA într-un penitenciar situat la cca 800 km de familiile lor, pe de altă parte Curtea a considerat că era puțin probabil ca transferarea reclamantilor în această unitate să împiedice în mod semnificativ drepturile lor la vizită. Astfel, Curtea a recunoscut că detenția unei persoane într-un penitenciar aflat la depărtare de familia sa, încât vizitarea devenea în realitate foarte dificilă, chiar imposibilă, putea constitui, în anumite circumstanțe specifice, o ingerință în viața de familie a deținutului. Aceasta a apreciat totuși că nu existau asemenea circumstanțe în speță. În fapt, din dosar reiese că o lungă perioadă reclamantii trăiseră în clandestinitate înainte de a fi reținuți în nordul și în centrul Franței. Fuseseră ulterior încarcerați într-o unitate din regiunea Paris, aproape de locul în care se afla sediul instanței de judecată competente să soluționeze cauza, înainte de a fi transferați la Lyon-Corbas. Curtea a precizat că centrele de detenție din Paris, la care reclamantii fuseseră inițial repartizați, se aflau la aceeași distanță de domiciliul rudelor lor ca cel de la Lyon-Corbas în care

11. *Ghid privind art. 8 – Dreptul la respectarea vieții private și de familie.*

12. *Ghid privind art. 8 – Dreptul la respectarea vieții private și de familie.*

fuseseră încarcerati în urma transferului contestat. În plus, Curtea a observat că nu se afirmase că reclamantii, lăsând deoparte distanța, ar fi fost supuși la un regim special de detenție care ducea la reducerea numărului de vizite familiale sau care impunea măsuri de supraveghere a acestor întâlniri. Astfel, aceștia nu au fost supuși, cu niciun alt titlu, unor restrângeri sau limitări ale drepturilor de vizită sau ale permisiunilor de a telefona. Dimpotrivă, documentele prezentate de Guvern și necontestate de reclamanti dovedeau că aceștia beneficiaseră de numeroase vizite și convorbiri telefonice cu rudele lor. În plus, nu exista nicio dovadă că deplasările efectuate de rudele lor au ridicat probleme insurmontabile sau foarte greu de rezolvat. Pentru aceste motive, Curtea a concluzionat că inconveniente denunțate de către reclamanti nu erau suficiente pentru a constitui o „ingerință” în exercitarea dreptului lor la respectarea vieții de familie în raport cu art. 8 § 1 din Convenție și a declarat acest capăt de cerere inadmisibil ca vădit nefondat.

109. În cauza *Fraille Iturralde împotriva Spaniei* (dec.), Curtea a admis refuzul autorităților spaniole de a-l transfera pe reclamant, membru al ETA condamnat pentru terorism, într-un penitenciar mai apropiat de locul de reședință al familiei sale, considerând, pe de o parte, că această politică viza ruperea legăturilor dintre deținuți și mediul lor infracțional și, pe de altă parte, că reclamantul nu și-a renegat niciodată apartenența la ETA. De asemenea, Curtea a luat act de faptul că, de când ETA renunțase la lupta armată, autoritățile spaniole începuseră reexaminarea chestiunii transferării deținuților.

110. Curtea s-a pronunțat, de asemenea, asupra chestiunii autorizației acordate sau refuzate unui deținut de a participa la înhumarea unei rude. A hotărât că un refuz în materie reprezenta o ingerință în exercitarea de către persoanele în cauză a dreptului la respectarea vieții private și de familie (*Płoski împotriva Poloniei*, pct. 32). În cauza recentă *Guimon împotriva Franței*, reclamanta era lipsită de libertate de 11 ani pentru infracțiuni grave legate de terorism. Solicitase o autorizare de ieșire sub escortă pentru a se deplasa la casa funerară unde se odihnea tatăl său decedat. Această solicitare și căile de atac ale reclamantei au fost respinse din motive de ordin logistic. Curtea a precizat că autoritățile judiciare examinaseră cu diligență cererea reclamantei și consideraseră că decesul tatălui său reprezenta un motiv excepțional care putea justifica o autorizare de ieșire sub escortă, dar că, cu toate acestea, respinseseră cererea, în principal pentru două motive: pe de o parte, din cauza profilului penal al reclamantei, care executa mai multe pedepse cu închisoarea pentru acte de terorism și care continua să-și afirme apartenența la organizația ETA; pe de altă parte, din cauza imposibilității de a organiza o escortă întărită în termenul stabilit, și anume șase zile. În circumstanțele cauzei, Curtea a hotărât că autoritățile judiciare naționale au făcut o examinare echilibrată a intereselor în litigiu, și anume, pe de o parte, dreptul reclamantei la respectarea vieții sale de familie și, pe de altă parte, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale. În consecință, Curtea a concluzionat că nu a fost încălcat art. 8 din Convenție.

111. Pentru informații cu privire la transferurile internaționale de deținuți, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 8.

3. Reîntregirea familiei și interdicția de a intra pe teritoriul unui stat

112. În cadrul combaterii terorismului, statele pot fi obligate să interzică accesul pe teritoriul lor unei serii de persoane, inclusiv persoanele cărora li s-a retras cetățenia, ca în cauza *K2 împotriva Regatului Unit* (dec.), citată anterior.

113. În cauza *Dalea împotriva Franței* (dec.), Curtea s-a pronunțat cu privire la înscrierea numelui unui reclamant în fișierul Schengen pe considerente legate de securitatea națională și care a dus la interzicerea intrării sale în Franța.

114. Curtea s-a confruntat și cu efectele unei interdicții de călătorie impuse unei persoane înscrise pe o listă a Comitetului de Sancțiuni al Organizației Națiunilor Unite anexată la rezoluțiile Consiliului de Securitate referitoare la suspecții de terorism [*Nada împotriva Elveției* (MC)]. În această cauză, autoritățile elvețiene adoptaseră o ordonanță federală pentru aplicarea mai multor rezoluții ale

Consiliului de Securitate urmărind împiedicarea reclamantului, resortisant egiptean, de a intra în Elveția sau de a tranzita această țară, deoarece numele său se afla pe lista care recenzează persoanele bănuite de asocieri cu talibanii sau cu Al-Qaida. Reclamantul locuia într-o mică enclavă italiană înconjurată de cantonul elvețian Ticino și despărțită de Italia printr-un lac. Unul din capetele de cerere ale reclamantului privea această interdicție în măsura în care îl împiedica, pe de o parte, să părăsească enclava și deci să își vadă rudele, iar pe de altă parte, să primească îngrijirile medicale de care avea nevoie. Curtea a remarcat că măsurile în litigiu îl constrânseseră pe reclamant să rămână în această enclavă aproximativ 6 ani și îl împiedicaseră să își vadă rudele și medicii. În consecință, era vorba de o ingerință în exercitarea de către reclamant a dreptului său la respectarea vieții private și de familie. Curtea a reamintit că, în temeiul art. 1 din Convenție, statele contractante erau responsabile de toate actele și omisiunile organelor lor. Cu privire la relația dintre Convenție și rezoluțiile Consiliului de Securitate, aceasta a reamintit că în cauza *Al-Jedda împotriva Regatului Unit* (MC) hotărâse că trebuie prezumat că nu este intenția Consiliului de Securitate a impune statelor membre ale ONU obligații care ar merge împotriva principiilor fundamentale ale drepturilor omului. A adăugat că, în speță, totuși, această prezumție a fost înlăturată în măsura în care rezoluția în cauză impunea în mod expres statelor să împiedice persoanele aflate pe listă să intre pe teritoriul lor sau să îl tranziteze. Astfel, Curtea a observat că rezoluția lăsa statelor membre opțiunea între diferitele modele posibile de transpunere în ordinea juridică internă. Aceștia au la dispoziție, prin urmare, o latitudine limitată dar reală în punerea în aplicare a rezoluțiilor. Curtea a considerat că restricțiile aplicate libertății de circulație a reclamantului pe o lungă perioadă nu respectaseră un just echilibru între dreptul persoanei în cauză la respectarea vieții sale private și de familie și obiectivele legitime urmărite.

115. Cu privire la reîntregirea familiei, a se vedea Ghidul de jurisprudență tematică privind imigrația și Ghidul de jurisprudență privind art. 8¹³.

VI. Derogări în caz de stare de urgență

Art. 15 din Convenție

„1. În caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice înaltă parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de [...] Convenție, în măsura strictă în care situația o cere și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional.

2. Dispoziția precedentă nu îngăduie nicio derogare de la art. 2, cu excepția cazului de deces rezultând din acte licite de război, și nici de la art. 3, art. 4 par. 1 și art. 7.

3. Orice înaltă parte contractantă ce exercită acest drept de derogare îl informează pe deplin pe Secretarul General al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate și la motivele care le-au determinat. Aceasta trebuie, de asemenea, să îl informeze pe Secretarul General al Consiliului Europei asupra datei la care aceste măsuri au încetat a fi în vigoare și de la care dispozițiile Convenției devin din nou deplin aplicabile.”

116. Art. 15 din Convenție acordă statelor contractante posibilitatea, în circumstanțe excepționale, de a deroga, într-un mod limitat și supravegheat, de la obligația lor de a garanta anumite drepturi și libertăți protejate prin Convenție. În prima sa hotărâre *Lawless împotriva Irlandei*, Curtea s-a confruntat cu o derogare invocată de guvernul pârât în contextul combaterii terorismului. Prin urmare, cele mai multe cauze în care Curtea a examinat validitatea unei derogări erau cu privire la terorism.

13. *Ghid privind art. 8 – Dreptul la respectarea vieții private și de familie.*

117. Din jurisprudența Curții rezultă că prin cuvintele „pericol public ce amenință viața națiunii” se înțelege „o situație de criză sau de pericol excepțional și iminent care afectează întreaga populație și constituie o amenințare pentru viața organizată a comunității care compune statul” [*Lawless împotriva Irlandei* (nr. 3), pct. 28]. Acest pericol trebuie să fie resimțit sau iminent. O criză care afectează doar o regiune a statului poate constitui un pericol public ce amenință „viața națiunii” (a se vedea, de exemplu, derogările referitoare la Irlanda de Nord în cauza *Irlanda împotriva Regatului Unit*, pct. 205, și cele referitoare la sud-estul Turciei în cauza *Aksoy împotriva Turciei*, pct. 70).

118. Curtea a hotărât că terorismul din Irlanda de Nord constituia un pericol public, întrucât, timp de mai mulți ani, a reprezentat „un pericol deosebit de amplu și de grav pentru integritatea teritoriului Regatului Unit, instituțiile a șase comitate [ale Irlandei de Nord] și viața locuitorilor provinciei” [*Irlanda împotriva Regatului Unit*, pct. 205 și 212; *Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit*, pct. 48; *Marshall împotriva Regatului Unit* (dec.)]. A ajuns la aceleași concluzii cu privire la activitatea teroristă a PKK în sud-estul Turciei (*Aksoy împotriva Turciei*, pct. 70), la amenințarea iminentă a unor grave atentate teroriste în Regatul Unit după 11 septembrie 2001 [*A. și alții împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 181] și la tentativa de lovitură de stat militară din Turcia din 2016 (*Mehmet Hasan Altan împotriva Turciei*, pct. 91-93; *Şahin Alpay împotriva Turciei*, pct. 75-77). A precizat de altfel că cerința privind iminența nu ar trebui să fie interpretată atât de strict încât statele să fie obligate să aștepte producerea unui dezastru pentru a lua măsuri adecvate pentru a-l preveni [*A. și alții împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 177]. În plus, să semnalăm că în noiembrie 2015 autoritățile franceze l-au informat pe Secretarul General al Consiliului Europei asupra deciziei lor de a deroga de la Convenție în temeiul art. 15 în cadrul stării de urgență instaurate în urma atentatelor teroriste de mare amploare comise la Paris.

119. Pentru modalitățile de aplicare a art. 15 din Convenție, a se vedea Ghidul de jurisprudență privind art. 15: Derogare în caz de stare de urgență¹⁴.

14. *Ghid privind art. 15 – Derogare în caz de stare de urgență*.

Lista cauzelor citate

Jurisprudența citată în prezentul ghid face trimitere la hotărâri și decizii pronunțate de Curte, precum și la decizii și rapoarte ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului („Comisia”).

Dacă nu se specifică altfel după denumirea cauzei, referința citată este cea a unei hotărâri pe fond, pronunțate de o Cameră a Curții. Mențiunea „(dec.)” se referă la o decizie a Curții, iar mențiunea „(MC)” indică faptul că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră.

Hotărârile pronunțate de o Cameră care nu sunt „definitive” în sensul art. 44 din Convenție, la data acestei actualizări, sunt marcate în lista de mai jos cu un asterisc (*). Art. 44 § 2 din Convenție prevede următoarele: „Hotărârea unei Camere devine definitivă: a) atunci când părțile declară că ele nu vor cere retrimiteră cauzei în fața Marii Camere; sau b) la 3 luni de la data hotărârii, dacă retrimiteră cauzei în fața Marii Camere nu a fost cerută; sau c) atunci când Colegiul Marii Camere respinge cererea de retrimiteră formulată potrivit art. 43.”. În cazul în care Colegiul Marii Camere acceptă cererea de retrimiteră, hotărârea Camerei devine caducă, iar Marea Cameră va pronunța ulterior o hotărâre definitivă.

Hyperlink-urile către cauzele citate în versiunea electronică a ghidului fac trimitere la baza de date HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) care oferă acces la jurisprudența Curții (hotărârile și deciziile pronunțate de Marea Cameră, de Cameră și de comitet; cauzele comunicate, avizele consultative și rezumatele juridice extrase din Nota de informare privind jurisprudența), precum și la cea a Comisiei (decizii și rapoarte) și la rezoluțiile Comitetului de Miniștri. Anumite decizii ale Comisiei nu apar în baza de date HUDOC și nu sunt disponibile decât în format tipărit al volumului corespunzător al Anuarului Convenției europene a drepturilor omului.

Curtea pronunță hotărârile și deciziile în limba engleză și/sau franceză, cele două limbi oficiale. Baza de date HUDOC oferă, de asemenea, acces la traduceri ale unora dintre cele mai importante cauze ale Curții, în peste 30 de limbi neoficiale. În plus, include legături către aproximativ o sută de culegeri de jurisprudență în format electronic, prezentate de terți.

—A—

A. și alții împotriva Regatului Unit (MC), nr. 3455/05, CEDO 2009
Abdullah Yılmaz împotriva Turciei, nr. 21899/02, 17 iunie 2008
Aboufadda împotriva Franței (dec.), nr. 28457/10, 4 noiembrie 2014
Abu Zubaydah împotriva Lituaniei, nr. 46454/11, 31 mai 2018
Akkoç împotriva Turciei, nr. 22947/93 și 22948/93, CEDO 2000-X
Akkum și alții împotriva Turciei, nr. 21894/93, CEDO 2005-II (extrase)
Aksoy împotriva Turciei, 18 decembrie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-VI
Al Nashiri împotriva Poloniei, nr. 28761/11, 24 iulie 2014
Al-Dulimi și Montana Management Inc. împotriva Elveției, nr. 5809/08, 26 noiembrie 2013
Al-Jedda împotriva Regatului Unit (MC), nr. 27021/08, CEDO 2011
Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit (MC), nr. 26766/05 și 22228/06, CEDO 2011
Al-Skeini alții împotriva Regatului Unit (MC), nr. 55721/07, CEDO 2011
Allan împotriva Regatului Unit, nr. 48539/99, CEDO 2002-IX
Altınok împotriva Turciei, nr. 31610/08, 29 noiembrie 2011
Amann împotriva Elveției (MC), nr. 27798/95, CEDO 2000-II
Aquilina împotriva Maltei (MC), nr. 25642/94, CEDO 1999-III
Armani Da Silva împotriva Regatului Unit (MC), nr. 5878/08, 30 martie 2016

—B—

B. și P. împotriva Regatului Unit, nr. 36337/97 și 35974/97, CEDO 2001-III
Bărbulescu împotriva României (MC), nr. 61496/08, 5 septembrie 2017(extrase)
Beghal împotriva Regatului Unit, nr. 4755/16, 28 februarie 2019
Belachev împotriva Rusiei, nr. 28617/03, 4 decembrie 2008
Beuze împotriva Belgiei (MC), nr. 71409/10, 9 noiembrie 2018
Boujlifa împotriva Franței, 21 octombrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-VI
Bouyid împotriva Belgiei (MC), nr. 23380/09, CEDO 2015
Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit, 26 mai 1993, seria A nr. 258-B
Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova împotriva Portugaliei, nr. 69436/10, 1 decembrie 2015
Brogan și alții împotriva Regatului Unit, 29 noiembrie 1988, seria A nr. 145-B
Bubbins împotriva Regatului Unit, nr. 50196/99, CEDO 2005-II (extrase)
Bykov împotriva Rusiei (MC), nr. 4378/02, 10 martie 2009

—C—

Çakmak împotriva Turciei (dec.), nr. 58223/10, 19 februarie 2013
Cangöz și alții împotriva Turciei, nr. 7469/06, 26 aprilie 2016
Castellani împotriva Franței, nr. 43207/16, 30 aprilie 2020
Chamaïev și alții împotriva Georgiei și Rusiei, nr. 36378/02, CEDO 2005-III
Chaushev și alții împotriva și Rusiei, nr. 37037/03 și altele două, 25 octombrie 2016
Çiçek împotriva Turciei (dec.), nr. 72774/10, 3 martie 2015
Copland împotriva Regatului Unit, nr. 62617/00, CEDO 2007-I

—D—

Dalea împotriva Franței (dec.), nr. 964/07, 2 februarie 2010
De Jong, Baljet și Van den Brink împotriva Țărilor de Jos, 22 mai 1984, seria A nr. 77
De Tommaso împotriva Italiei (MC), nr. 43395/09, 23 februarie 2017
Del Río Prada împotriva Spaniei (MC), nr. 42750/09, CEDO 2013
Doorson împotriva Țărilor de Jos, 26 martie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-II
Dujardin și alții împotriva Franței (dec.), nr. 16734/90, 2 septembrie 1991

—E—

El Ghatet împotriva Elveției, nr. 56971/10, 8 noiembrie 2016
El Haski împotriva Belgiei, nr. 649/08, 25 septembrie 2012
El-Masri împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei (MC), nr. 39630/09, CEDO 2012
Ergi împotriva Turciei, 28 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV

—F—

Fey împotriva Austriei, 24 februarie 1993, seria A nr. 255-A
Finogenov și alții împotriva Rusiei, nr. 18299/03 și 27311/03, CEDO 2011 (extrase)
Fox, Campbell și Hartley împotriva Regatului Unit 30 august 1990, seria A nr. 182
Fraila Iturralde împotriva Spaniei (dec.), nr. 66498/17, 7 mai 2019

—G—

G.I.E.M. S.R.L. și alții împotriva Italiei (MC), nr. 1828/06 și altele două, 28 iunie 2018
Gäffgen împotriva Germaniei (MC), nr. 22978/05, CEDO 2010
Galip Dođru împotriva Turciei, nr. 36001/06, 28 aprilie 2015
Gillan și Quinton împotriva Regatului Unit, nr. 4158/05, CEDO 2010 (extrase)
Giuliani și Gaggio împotriva Italiei (MC), nr. 23458/02, CEDO 2011(extrase)
Gochev împotriva Bulgariei, nr. 34383/03, 26 noiembrie 2009
Ghoulid și alții împotriva Franței, nr. 52273/16 și altele patru, 25 iunie 2020
Gözel și Özer împotriva Turciei, nr. 43453/04 și 31098/05, 6 iulie 2010
Grifhorst împotriva Franței, nr. 28336/02, 26 februarie 2009
Guimon împotriva Franței, nr. 48798/14, 11 aprilie 2019
Gülbahar Özer și Yusuf Özer împotriva Turciei, nr. 64406/09, 29 mai 2018
Güleç împotriva Turciei, 27 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
Güler și Uğur împotriva Turciei, nr. 31706/10 și 33088/10, 2 decembrie 2014
Guzzardi împotriva Italiei, 6 noiembrie 1980, seria A nr. 39

—H—

Halford împotriva Regatului Unit, 25 iunie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-III
Haroutyunian împotriva Armeniei, nr. 36549/03, CEDO 2007-III
Heglas împotriva Republicii Cehe, nr. 5935/02, 1 martie 2007
Herri Batasuna și Batasuna împotriva Spaniei, nr. 25803/04 și 25817/04, CEDO 2009
Huohvanainen împotriva Finlandei, nr. 57389/00, 13 martie 2007
Husayn (Abu Zubaydah) împotriva Poloniei, nr. 7511/13, 24 iulie 2014

—I—

I.A.A. și alții împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 25960/13, 8 martie 2016
Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit (MC), nr. 50541/08 și altele trei, 13 septembrie 2016
Idalov împotriva Rusiei (MC), nr. 5826/03, 22 mai 2012
İletmiş împotriva Turciei, nr. 29871/96, CEDO 2005-XII
Incal împotriva Turciei, 9 iunie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
İpek și alții împotriva Turciei, nr. 17019/02 și 30070/02, 3 februarie 2009
Irlanda împotriva Regatului Unit, 18 ianuarie 1978, seria A nr. 25
Issa și alții împotriva Turciei, nr. 31821/96, 16 noiembrie 2004

—J—

Jalloh împotriva Germaniei, nr. 54810/00, CEDO 2006-IX
Janowiec și alții împotriva Rusiei (MC), nr. 55508/07 și 29520/09, CEDO 2013
Jasper împotriva Regatului Unit (MC), nr. 27052/95, 16 februarie 2000
Jėčius împotriva Lituaniei, nr. 34578/97, CEDO 2000-IX
Jorgic împotriva Germaniei, nr. 74613/01, CEDO 2007-III

—K—

K2 împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 42387/13, 7 februarie 2017

K.I. împotriva Franței, nr. 5560/19, 15 aprilie 2021
Kakoulli împotriva Turciei, nr. 38595/97, 22 noiembrie 2005
Kennedy împotriva Regatului Unit, nr. 26839/05, 18 mai 2010
Kireçtepe și alții împotriva Turciei (dec.), nr. 59194/10, 7 februarie 2012
Klass și alții împotriva Germaniei, 6 septembrie 1978, seria A nr. 28
Khmel împotriva Rusiei, nr. 20383/04, 12 decembrie 2013
Khodorkovskiy și Lebedev împotriva Rusiei, nr. 11082/06 și 13772/05, 25 iulie 2013
Kokkinakis împotriva Greciei, 25 mai 1993, seria A nr. 260-A
Krestovskiy împotriva Rusiei, nr. 14040/03, 28 octombrie 2010
Kudła împotriva Poloniei (MC), nr. 30210/96, CEDO 2000-XI
Kurt împotriva Turciei, 25 mai 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-III

—L—

Labaca Larrea și alții împotriva Franței, (dec.) nr. 56710/13, 56727/13 și 57412/13, 7 februarie 2017
Lavents împotriva Letoniei, nr. 58442/00, 28 noiembrie 2002
Lawless împotriva Irlandei (nr. 1), 14 noiembrie 1960, seria A nr. 1
Lawless împotriva Irlandei (nr. 3), 1 iulie 1961, seria A nr. 3
Leroy împotriva Franței, nr. 36109/03, 2 octombrie 2008

—M—

M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei (MC), nr. 30696/09, CEDO 2011
Makaratzis împotriva Greciei (MC), nr. 50385/99, CEDO 2004-XI
Mansuroğlu împotriva Turciei, nr. 43443/98, 26 februarie 2008
Marshall împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 41571/98, 10 iulie 2001
McCann și alții împotriva Regatului Unit, 27 septembrie 1995, seria A nr. 324
McKeown împotriva Regatului Unit, nr. 6684/05, 11 ianuarie 2011
McKerr împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 28883/95, 4 aprilie 2000
Mehmet Duman împotriva Turciei, nr. 38740/09, 23 octombrie 2018
Mehmet Hasan Altan împotriva Turciei, nr. 13237/17, 20 martie 2018
Merabishvili împotriva Georgiei (MC), nr. 72508/13, 28 noiembrie 2017
Mercan împotriva Turciei (dec.), nr. 56511/16, 8 noiembrie 2016
Mergen și alții împotriva Turciei, nr. 44062/09 și altele patru, 31 mai 2016
Muhammad și Muhammad împotriva României (MC), nr. 80982/12, 15 octombrie 2020
Murray împotriva Regatului Unit, 28 octombrie 1994, seria A nr. 300-A
Mutu și Pechstein împotriva Elveției, nr. 40575/10 și 67474/10, 2 octombrie 2018

—N—

Nada împotriva Elveției (MC), nr. 10593/08, CEDO 2012
Nasr și Ghali împotriva Italiei, nr. 44883/09, 23 februarie 2016
Natchova și alții împotriva Bulgariei (MC), nr. 43577/98 și 43579/98, CEDO 2005-VII
Niedbała împotriva Poloniei, nr. 27915/95, 4 iulie 2000

—O—

O'Hara împotriva Regatului Unit, nr. 37555/97, CEDO 2001-X

Öcalan împotriva Turciei (MC), nr. 46221/99, CEDO 2005-IV
Öcalan împotriva Turciei (nr. 2), nr. 24069/03 și altele trei, 18 martie 2014
Oral și Atabay împotriva Turciei, nr. 39686/02, 23 iunie 2009
Osman împotriva Regatului Unit, 28 octombrie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii 1998-VIII*
Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit, nr. 8139/09, CEDO 2012 (extrase)
Özkan împotriva Turciei (dec.), nr. 15869/09, 13 decembrie 2011

—P—

Palfreeman împotriva Bulgariei (dec.), nr. 59779/14, 16 mai 2017
Pantea împotriva României, nr. 33343/96, CEDO 2003-VI (extrase)
Partidul comunist unificat al Turciei și alții împotriva Turciei, 30 ianuarie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii 1998-I*
Paşaoğlu împotriva Turciei, nr. 8932/03, 8 iulie 2008
Paul și Audrey Edwards împotriva Regatului Unit, nr. 46477/99, CEDO 2002-II
Phillips împotriva Regatului Unit, nr. 41087/98, CEDO 2001-VII
Piechowicz împotriva Poloniei, nr. 20071/07, 17 aprilie 2012
Pirozzi împotriva Belgiei, nr. 21055/11, 17 aprilie 2018
Płoski împotriva Poloniei, nr. 26761/95, 12 noiembrie 2002
Polyakova și alții împotriva Rusiei, nr. 35090/09 și altele trei, 7 martie 2017
Poyraz împotriva Turciei (dec.), nr. 21235/11, 17 februarie 2015

—R—

Ramda împotriva Franței, nr. 78477/11, 19 decembrie 2017
Ramadan împotriva Maltei, nr. 76136/12, 21 iunie 2016
Refah Partisi (Partidul Bunăstării) și alții împotriva Turciei (MC), nr. 41340/98 și altele trei, CEDO 2003-II
Ribcheva și alții împotriva Bulgariei, nr. 37801/16 și alte 2 cereri, 30 martie 2021
Riepan împotriva Austriei, nr. 35115/97, CEDO 2000-XII
Rodrigues da Silva și Hoogkamer împotriva Țărilor de Jos, nr. 50435/99, CEDO 2006-I
ROJ TV A/S împotriva Danemarcei (dec.), nr. 24683/14, 17 aprilie 2018
Rodzevillo împotriva Ucrainei, nr. 38771/05, 14 ianuarie 2016
Roman Zakharov împotriva Rusiei (MC), nr. 47143/06, CEDO 2015
Rowe și Davis împotriva Regatului Unit (MC), nr. 28901/95, CEDO 2000-II

—S—

S. și Marper împotriva Regatului Unit (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, CEDO 2008
S., V. și A. împotriva Danemarcei (MC), nr. 35553/12 și altele două, 22 octombrie 2018
Sabanchiyeva și alții împotriva Rusiei, nr. 38450/05, CEDO 2013 (extrase)
Şahin Alpay împotriva Turciei, nr. 16538/17, 20 martie 2018
Salduz împotriva Turciei (MC), nr. 36391/02, CEDO 2008
Satakunnan Markkinapörssi Oy și Satamedia Oy împotriva Finlandei (MC), nr. 931/13, 27 iunie 2017
Schatschaschwili împotriva Germaniei (MC), nr. 9154/10, CEDO 2015
Schenk împotriva Elveției, 12 iulie 1988, seria A nr. 140
Semache împotriva Franței, nr. 36083/16, 21 iunie 2018
Serce împotriva României, nr. 35049/08, 30 iunie 2015

Sérvulo & Associados – Sociedade de Advogados, RL și alții împotriva Portugaliei, nr. 27013/10, 3 septembrie 2015

Sher și alții împotriva Regatului Unit, nr. 5201/11, CEDO 2015 (extrase)

Shimovolos împotriva Rusiei, nr. 30194/09, 21 iunie 2011

Şık împotriva Turciei, nr. 53413/11, 8 iulie 2014

Simeonovi împotriva Bulgariei (MC), nr. 21980/04, 12 mai 2017

Şimşek și alții împotriva Turciei, nr. 35072/97 și 37194/97, 26 iulie 2005

Slivenko împotriva Letoniei (dec.) (MC), nr. 48321/99, CEDO 2002-II (extrase)

Slivenko împotriva Letoniei (MC), nr. 48321/99, CEDO 2003-X

Solska și Rybicka împotriva Poloniei, nr. 30491/17 și 31083/17, 20 septembrie 2018

Stephens împotriva Maltei (nr. 1), nr. 11956/07, 21 aprilie 2009

Stomakhin împotriva Rusiei, nr. 52273/07, 9 mai 2018

Svinarenko și Slyadnev împotriva Rusiei (MC), nr. 32541/08 și 43441/08, CEDO 2014 (extrase)

—T—

Tagayeva și alții împotriva Rusiei, nr. 26562/07 și altele șase, 13 aprilie 2017

Taniş și alții împotriva Turciei, nr. 65899/01, CEDO 2005-VIII

Telek și alții împotriva Turciei, nr. 66763/17, 66767/17 și 15891/18 (cauză comunicată)

Timofeyev și Postupkin împotriva Rusiei, nr. 45431/14 și 22769/15, 19 ianuarie 2021

Timurtaş împotriva Turciei, nr. 23531/94, CEDO 2000-VI

—U—

Üner împotriva Țărilor de Jos (MC), nr. 46410/99, CEDO 2006-XII

Uzun împotriva Germaniei, nr. 35623/05, CEDO 2010 (extrase)

—V—

Vasiliciuc împotriva Republicii Moldova, nr. 15944/11, 2 mai 2017

Vasyukov împotriva Rusiei, nr. 2974/05, 5 aprilie 2011

Vetter împotriva Franței, nr. 59842/00, 31 mai 2005

Vukota-Bojić împotriva Elveției, nr. 61838/10, 18 octombrie 2016

—W—

Vasiliauskas împotriva Lituaniei (MC), nr. 35343/05, CEDO 2015

Weber și Sarava împotriva Germaniei (dec.), nr. 54934/00, CEDO 2006-XI

Wisse împotriva Franței, nr. 71611/01, 20 decembrie 2005

Włoch împotriva Poloniei, nr. 27785/95, CEDO 2000-XI

—Y—

Yaşa împotriva Turciei, 2 septembrie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-VI

Yavuz și Yaylalı împotriva Turciei, nr. 12606/11, 17 decembrie 2013

Yüksel Erdoğan împotriva Turciei, nr. 57049/00, 15 februarie 2007

Yüksel și alții împotriva Turciei, nr. 55835/09 și altele două, 31 mai 2016

—Z—

Z.B. împotriva Franței, nr. 46883/15, 2 septembrie 2021